Two Quarterly Journal of Contemporary Socio logical Research CSR
ISSN (P.): 2476-55643, (E.): 2476-6305
Vol. 15, No. 28, 2026
Bu-Ali Sin University

Hard and Soft Embodiment in the Cognitive-Cultural Approach: Reinterpreting the Cognitive Ecosystem of Habitus in Bourdieu's Thought with Special Reference to The Kabyle House

Leila Ardebili[I]

https://doi.org/10.22084/csr.2026.29704.2461
Received: 2026/04/26; Revised: 2026/06/20; Accepted: 2026/06/21
Type of Article: **Research**
Pp: 273-298

Abstract

Pierre Bourdieu's concept of habitus represents one of the most influential attempts to transcend classical dualisms such as structure and agency. Nevertheless, one of the major theoretical ambiguities surrounding habitus lies in the fact that, despite Bourdieu's emphasis on the socialized body, he does not clearly specify the mediating mechanisms through which social structures are transformed into bodily experiences and subsequently into cognitive dispositions. Drawing upon the theory of embodied cognition, one of the leading approaches in contemporary cognitive science, and employing the distinction between hard embodiment and soft embodiment, this article revisits Bourdieu's influential essay The Kabyle House or the World Reversed as a key text for understanding the formation of habitus. The study seeks to demonstrate how architecture, spatial organization, rituals, bodily orientations, metaphors, proverbs, and naming practices within Kabyle society collectively contribute to the formation and reproduction of habitus as a cognitive ecosystem. The research adopts an interpretive-analytical methodology based on a conceptual re-reading of Bourdieu's text through the lens of cognitive sociology and embodied cognition. The findings indicate that the Kabyle house should not be understood merely as an architectural space or a symbolic system. Rather, it constitutes a cognitive-cultural ecosystem in which the material environment, lived bodily experience, and systems of meaning simultaneously participate in the production and reproduction of habitus. Within this framework, hard embodiment operates through the repetition of practices, bodily techniques, rituals, and spatial orientations, while soft embodiment functions through language, metaphor, naming practices, and symbolic systems, thereby stabilizing habitus at a pre-reflective level. The principal contribution of this article lies in its reinterpretation of habitus from the perspective of embodied cognition and its reformulation as a cognitive ecosystem. This reinterpretation suggests that habitus is not simply the product of the internalization of social structures; rather, it emerges from the continuous interaction among the body, the material environment, and symbolic systems. In doing so, the study opens new explanatory possibilities for reconsidering classical sociological concepts in light of contemporary developments in the cognitive sciences.

Keywords: Pierre Bourdieu, Hard and Soft Embodiment, Cognitive Sociology, The Kabyle House, Embodied Cognition, Habitus.

I. Anthropology Studies Group, Institute for Cultural and Social Studies, Ministry of Science, Research and Technology, Tehran, Iran.
Email: ardebili@iscs.ac.ir

Citations: Ardebili, L., (2026). Hard and Soft Embodiment in the Cognitive-Cultural Approach: Reinterpreting the Cognitive Ecosystem of Habitus in Bourdieu's Thought with Special Reference to The Kabyle House. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research,* 15(28), 273–298. https://doi.org/10.22084/csr.2026.29704.2461
Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_6883.html?lang=en

Publisher & Owner: Bu-Ali Sina University. *Copyright © 2026 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.*
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

1. Introduction

Pierre Bourdieu's concept of habitus occupies a central place in contemporary sociological theory. Habitus refers to durable dispositions through which individuals perceive, evaluate, and act within the social world. Through habitus, social structures are internalized and reproduced in everyday practices, making it a key concept for explaining social continuity. Yet, the mechanisms through which social structures become embodied remain insufficiently specified, particularly regarding the relationship between bodily experience, cultural meanings, and material environments.

Recent developments in embodied cognition provide new tools for addressing this issue. These approaches emphasize that cognition emerges through interactions among the body, the environment, and cultural systems rather than being confined to the brain. From this perspective, cultural learning and social reproduction are deeply rooted in embodied practices and environmental engagement.

This study revisits Bourdieu's theory through a cognitive-cultural framework grounded in embodied cognition. By introducing the distinction between hard embodiment and soft embodiment, it examines how cultural structures become sedimented in bodily practices and symbolic systems. Focusing on Bourdieu's analysis of the Kabyle house, the article argues that habitus can be understood as a cognitive ecosystem emerging from the interaction of bodies, environments, and cultural meanings.

2. Materials and Methods

This study adopts a theoretical and analytical methodology based on conceptual analysis and interpretive rereading. Its primary source is Bourdieu's essay The Kabyle House or the World Reversed, which examines how architectural structures, spatial divisions, and symbolic classifications reproduce broader cultural patterns.

To reinterpret this analysis, the study draws on embodied cognition, extended mind theory, and cognitive sociology, all of which emphasize that cognition is distributed across bodies, artifacts, and environments. Combining these perspectives with Bourdieu's framework, the research develops the concepts of hard embodiment and soft embodiment.

Hard embodiment refers to bodily and material dimensions of cultural learning, including bodily techniques, habitual gestures, spatial orientations, and interactions with objects and spaces. Soft embodiment refers to symbolic and semantic dimensions such as language, metaphors, classifications, and narratives through which individuals interpret experience. Together, these concepts provide a framework for explaining the embodied and cognitive foundations of habitus.

3. Data

Although theoretical in nature, the study draws on Bourdieu's descriptions of the Kabyle house and related sociological literature as its primary analytical data. These texts provide detailed accounts of spatial organization, ritual practices, symbolic classifications, and everyday activities, allowing an

examination of how cultural structures become embedded in bodily practices and material environments. Bourdieu shows that the Kabyle house is organized around symbolic oppositions such as male/female, light/dark, high/low, and culture/nature. These oppositions are materially expressed through spatial arrangements, linking particular spaces to specific activities, roles, and meanings. Everyday movement within the house therefore becomes a process through which cultural classifications are enacted and internalized.

From the perspective of hard embodiment, the spatial structure of the house organizes bodily movement and daily practices. Through repeated interaction with structured spaces, individuals acquire bodily dispositions consistent with the cultural order. From the perspective of soft embodiment, symbolic meanings, metaphors, and cultural narratives provide interpretive frameworks that reinforce these practices. Together, material arrangements and symbolic systems shape cognitive and bodily experience.

4. Discussion

The analysis demonstrates that cultural structures are reproduced through the interaction of bodily practices, material environments, and symbolic systems. The distinction between hard embodiment and soft embodiment clarifies how these dimensions contribute to the formation of habitus.

Hard embodiment highlights the role of architecture, spatial arrangements, and everyday bodily routines in transmitting cultural knowledge. Individuals learn cultural patterns not only through explicit instruction but also through repeated engagement with structured environments. Soft embodiment emphasizes symbolic meanings, linguistic categories, and cultural narratives that guide interpretation and organize experience.

Taken together, these dimensions suggest that habitus emerges from the interaction of bodily experience and symbolic meaning. The Kabyle house can therefore be understood as a cognitive-cultural ecosystem in which architecture, bodily practice, and cultural classification form an integrated system. This reinterpretation expands Bourdieu's theory by emphasizing the cognitive and ecological dimensions of habitus and aligns sociological analysis with contemporary developments in embodied cognition and cognitive anthropology.

5. Conclusion

This study sought to reinterpret the concept of habitus within a cognitive–cultural framework informed by embodied cognition. By introducing the analytical distinction between hard embodiment and soft embodiment, the research provided a conceptual model for understanding how cultural structures become embodied and reproduced in everyday practice.

Through a theoretical rereading of Bourdieu's analysis of the Kabyle house, the study demonstrated that habitus is not merely the internalization of social structures but the product of ongoing interactions among bodily practices, spatial environments, and symbolic meaning systems. The Kabyle house

functions as a cognitive ecosystem in which architectural forms, bodily movements, and symbolic classifications jointly shape social dispositions.

The distinction between hard and soft embodiment allows for a more nuanced understanding of cultural transmission. Hard embodiment captures the material and bodily mechanisms through which cultural patterns become ingrained in the body, while soft embodiment highlights the symbolic and semantic structures that guide interpretation and meaning making. Together, these dimensions reveal that cultural reproduction operates simultaneously at bodily, environmental, and cognitive levels.

By integrating sociological theory with insights from embodied cognition, this research contributes to bridging the gap between social theory and cognitive science. It also opens new avenues for analyzing how built environments, material culture, and bodily practices participate in the formation of social dispositions. Future research may further explore how different cultural environments function as cognitive ecosystems that shape the development of habitus in diverse social contexts.

Acknowledgments

The author would like to thank colleagues and reviewers whose comments and suggestions contributed to improving this study.

Conflict of Interest

The author declares no conflict of interest.

دوفصلنامهٔ پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر
شاپای چاپی: ۶۳۰۵-۲۴۷۶؛ شاپای الکترونیکی: ۵۶۴۳-۲۴۷۶
نشانی پایگاه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/
سال ۱۵، شمارهٔ ۲۸، ۱۴۰۵

بدنمندی سخت و نرم در رویکرد شناختی-فرهنگی: بازخوانی اکوسیستم شناختی هبیتوس در اندیشهٔ بوردیو با تأکید بر مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها»

لیلا اردبیلی[I]

شناسهٔ دیجیتال (DOI): https://doi.org/10.22084/csr.2026.29704.2461
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۶، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۳۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۳۱
نوع مقاله: پژوهشی
صص: ۲۹۸-۲۷۳

چکیده

مفهوم هبیتوس در اندیشهٔ پی‌یر بوردیو، یکی از مهم‌ترین کوشش‌ها برای عبور از دوگانه‌هایی مانند ساختار/عاملیت است. با این حال، یکی از ابهام‌های نظری مفهوم هبیتوس، آن است که بوردیو، باوجود تأکید بر بدن اجتماعی‌شده، سازوکارهای واسط میان ساختار اجتماعی، تجربهٔ بدنی و شکل‌گیری گرایش‌های شناختی را به‌روشنی صورت‌بندی نمی‌کند. پژوهش حاضر با تکیه‌بر رویکرد شناخت بدنمند، که یکی از نظریه‌های مطرح در علوم‌شناختی است، و با استفاده از تمایز میان «بدنمندی سخت» و «بدنمندی نرم»، به بازخوانی مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه»، به‌عنوان یکی از آثار مهم بوردیو در حوزهٔ شکل‌گیری هبیتوس، می‌پردازد و می‌کوشد نشان‌دهد که چگونه معماری، تقسیم‌بندی فضایی، آئین‌ها، جهت‌گیری‌های بدنی، استعاره‌ها، ضرب‌المثل‌ها و نام‌گذاری‌ها در جامعهٔ کابیلی، در پیوند با یکدیگر، به شکل‌گیری و بازتولید هبیتوس به‌مثابه اکوسیستم‌شناختی می‌انجامند. روش پژوهش، تحلیلی-تفسیری و مبتنی‌بر بازخوانی مفهومی متن بوردیو در پرتو ادبیات جامعه‌شناسی شناختی و شناخت بدنمند است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که خانهٔ کابیلی صرفاً یک فضای معماری یا نظامی نمادین نیست، بلکه نوعی اکوسیستم شناختی-فرهنگی است که در آن محیط مادی، بدن زیسته و نظام‌های معنایی به‌صورت هم‌زمان در شکل‌گیری و بازتولید هبیتوس مشارکت دارند. در این چارچوب، بدنمندی سخت ازطریق تکرار اعمال، ژست‌ها، آئین‌ها و جهت‌گیری‌های فضایی، و بدنمندی نرم ازطریق زبان، استعاره، نام‌گذاری و نظام‌های معنایی، هبیتوس را در سطحی پیشاتأملی تثبیت می‌کند. نوآوری پژوهش حاضر در بازخوانی مفهوم هبیتوس از منظر شناخت بدنمند و صورت‌بندی آن به مثابه یک اکوسیستم‌شناختی است. این بازخوانی نشان می‌دهد که هبیتوس نه صرفاً محصول درونی‌سازی ساختارهای اجتماعی، بلکه حاصل تعامل مستمر بدن، محیط مادی و نظام‌های معنایی است و از این رهگذر، ظرفیت‌های تبیینی تازه‌ای برای بازاندیشی مفاهیم کلاسیک جامعه‌شناسی در پرتو دستاوردهای جدید علوم‌شناختی فراهم می‌آورد.

کلیدواژگان: بوردیو، بدنمندی سخت و نرم فرهنگ، جامعه‌شناسی شناختی، خانهٔ کابیلی‌ها، شناخت بدنمند، هبیتوس.

I. گروه مطالعات انسان‌شناسی، مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران ایران.
Email: ardebili@iscs.ac.ir

ارجاع به مقاله: اردبیلی، لیلا، (۱۴۰۵). بدنمندی سخت و نرم در رویکرد شناختی-فرهنگی: بازخوانی اکوسیستم شناختی هبیتوس در اندیشهٔ بوردیو با تأکید بر مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۵(۲۸)، ۲۷۳-۲۹۸. https://doi.org/10.22084/csr.2026.29704.2461
صفحهٔ اصلی مقاله در سامانهٔ نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_6883.html

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۵ ©. ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی‌سینا است.
این مقاله تحت گواهی زیر منتشرشده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

۱. مقدمه

در سیر اندیشهٔ بوردیو، مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه»[۱] جایگاهی فراتر از یک مطالعهٔ مردم‌نگارانه دربارهٔ معماری بومی قبایل کابیلی‌ها دارد. این مقاله را می‌توان یکی از مهم‌ترین حلقه‌های واسط میان مطالعات مردم‌نگارانهٔ بوردیو[۲] در الجزایر[۳] و صورت‌بندی نظری مفهوم هبیتوس[۴] دانست؛ متنی که در آن به‌خوبی رابطهٔ میان فضا، بدن، نظم نمادین و بازتولید ساختارهای اجتماعی به شکلی انضمامی و نظام‌مند به‌نمایش گذاشته می‌شود. مطالعهٔ دقیق این اثر نشان می‌دهد که چگونه معماری، تقسیم‌بندی فضایی، آئین‌ها، زبان و کنش‌های روزمره به‌گونه‌ای سازمان می‌یابند که نظم اجتماعی را نَه فقط در سطح اندیشه، بلکه در بدن و تجربه‌زیستهٔ افراد تثبیت و بازتولید کنند (ایگناتو[۵]، ۲۰۱۷).

اهمیت نظری این مقاله زمانی آشکارتر می‌شود که آن‌را در پرتو تحولات معاصر علوم‌شناختی مورد بازخوانی قرار گیرد. در دهه‌های اخیر، رویکرد شناخت بدنمند[۶] با نقد تلقی‌های ذهن‌محور از شناخت، نشان‌داده است که معنا و شناخت صرفاً در ذهنی منزوی شکل نمی‌گیرند، بلکه حاصل تعامل مستمر میان بدن، محیط و فرآیندهای ذهنی هستند (گالاگر[۷]، ۲۰۰۵؛ لیکاف[۸] و جانسون[۹]، ۱۹۹۹). از این‌منظر، بدن نَه هستاری منفعل و منفک از ذهن، بلکه بخشی از سازوکار تولید معنا و سازمان‌دهی تجربهٔ انسانی است. بر همین‌اساس، مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها» را می‌توان متنی دانست که بسیاری از ایده‌های محوری شناخت بدنمند را پیش از ظهور این رویکرد در علوم‌شناختی به شکلی مردم‌نگارانه به تصویر کشیده است؛ متنی که نشان می‌دهد چگونه فضاهای زیسته، اشیاء، جهت‌گیری‌های بدنی و نظام‌های نمادین در شکل‌گیری ادراک و کنش اجتماعی نقش ایفا می‌کنند.

یکی از مفاهیم بنیادین در دستگاه نظری بوردیو که امکان گفت‌وگوی میان جامعه‌شناسی و علوم‌شناختی را فراهم می‌کند، مفهوم هبیتوس است (اردبیلی، ۱۴۰۳الف). بوردیو این مفهوم را برای عبور از دوگانه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی، به‌ویژه ساختار/عاملیت[۱۰] و ذهنیت‌گرایی/عینیت‌گرایی[۱۱] صورت‌بندی کرد. از نظر او، کنشگر نه سوژه‌ای کاملاً آزاد و مستقل از ساختار است و نَه موجودی منفعل و مقهور قواعد اجتماعی، بلکه عاملی است که ساختارهای اجتماعی در قالب گرایش‌ها، عادت‌ها، سلیقه‌ها، شیوه‌های ادراک و کنش در او رسوب کرده‌اند و از خلال همین گرایش‌ها عمل می‌کنند (بوردیو، ۱۹۹۰). بوردیو این ایده را نخست در مطالعات خود دربارهٔ جامعهٔ کابیلی‌ها (۱۹۷۰) و سپس در آثاری چون طرح کلی نظریهٔ کنش[۱۲] (۱۹۷۷)و حس عملی[۱۳] (۱۹۹۰) بسط داد (کوزر[۱۴]، ۱۴۰۲: ۳۱).

باوجود جایگاه محوری هبیتوس در نظریهٔ بوردیو، نحوهٔ شکل‌گیری این مفهوم همچنان یکی از نقاط بحث‌برانگیز در ادبیات مربوط به او به‌شمار می‌رود. بوردیو بارها تأکید می‌کند که هبیتوس محصول تاریخ، تجربه‌زیسته و فرآیندهای جامعه‌پذیری است و آن‌را «تاریخ بدنمند شده»[۱۵] (بوردیو، ۱۹۹۰) می‌نامد؛ یعنی تاریخی که در قالب گرایش‌های پایدار، عادت‌ها و شیوه‌های ادراک و کنش در بدن افراد رسوب کرده و به بخشی از طبیعت ثانویهٔ آن‌ها تبدیل شده است. با این‌حال، کمتر توضیح می‌دهد که ساختارهای اجتماعی دقیقاً از چه مسیرهایی به گرایش‌های پایدار شناختی، عاطفی و عملی تبدیل می‌شوند و بدن، ذهن و محیط هر یک چه نقشی در این فرآیند ایفا می‌کنند. به بیان دیگر، اگر هبیتوس حاصل درونی‌شدن نظم اجتماعی است، سازوکارهای واسط میان ساختار اجتماعی، تجربهٔ بدنی و سازمان‌شناختی کنشگران دقیقاً چگونه عمل می‌کنند؟ همین پرسش، مسئله اصلی پژوهش حاضر را شکل می‌دهد.

این مسئله در پرتو یافته‌های جدید علوم‌شناختی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. پژوهش‌های انجام‌شده در حوزهٔ شناخت بدنمند، ذهن بسط‌یافته و جامعه‌شناسی شناختی نشان‌داده‌اند که شناخت انسانی صرفاً محصول فعالیت مغز نیست، بلکه در تعامل با بدن، محیط مادی و فناوری‌های فرهنگی شکل می‌گیرد (کلارک[۱۶] و چالمرز۱۷، ۱۹۹۸؛ هاچینز[۱۸]، ۱۹۹۵). از این‌منظر، فهم فرآیند شکل‌گیری هبیتوس مستلزم توجه هم‌زمان به سازوکارهای بدنی، شناختی/ذهنی و محیطی است. در همین‌راستا، پژوهشگران جامعه‌شناسی شناختی با طرح مفاهیمی همچون «بدنمندی سخت فرهنگ»[۱۹] و «بدنمندی نرم فرهنگ»[۲۰] کوشیده‌اند، نشان دهند که فرهنگ از دو مسیر مکمل در افراد درونی

می‌شود؛ ازطریق ژست‌ها، آئین‌ها، تکنیک‌های بدن و تعامل با محیط مادی، و ازطریق زبان، استعاره‌ها، روایت‌ها و نظام‌های نمادین (کوهن[۲۱] و لیونگ[۲۲]، ۲۰۰۹؛ ۲۰۰۷).

باوجود گسترش مطالعات شناختی دربارهٔ هبیتوس و رابطهٔ میان بدن و فرهنگ، مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» تاکنون کمتر به‌عنوان متنی برای بازسازی سازوکارهای شناختی شکل‌گیری هبیتوس موردمطالعه قرار گرفته است. بخش عمدهٔ پژوهش‌های موجود یا بر ابعاد نظری هبیتوس تمرکز کرده‌اند و یا بر نقش بدن در کنش اجتماعی تأکید داشته‌اند، اما ظرفیت این متن برای تبیین رابطهٔ میان محیط، بدن و شناخت کمتر موردتوجه قرار گرفته است.

پرسش پژوهش: بر همین‌اساس، پرسش اصلی پژوهش حاضر آن است که هبیتوس در مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها» از چه مسیرهایی و در چه چرخه‌ای از تعامل میان بدن، ذهن و محیط شکل می‌گیرد؟ مقالهٔ حاضر با بهره‌گیری از دستاوردهای جامعه‌شناسی شناختی و رویکرد شناخت بدنمند می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد. استدلال اصلی مقالهٔ آن است که «خانهٔ کابیلی‌ها» را می‌توان نَه صرفاً متنی مردم‌نگارانه یا ساختارگرایانه، بلکه نمونه‌ای از ترسیم یک اکوسیستم شناختی-فرهنگی دانست که در آن معماری، اشیاء، آئین‌ها، زبان و تکنیک‌های بدن به‌صورت هم‌زمان در شکل‌گیری و بازتولید هبیتوس نقش ایفا می‌کنند. نوآوری مقاله در آن است که مفهوم هبیتوس را به مثابه یک اکوسیستم شناختی بازخوانی می‌کند و از این‌طریق، حلقه‌های واسط میان ساختار اجتماعی، تجربهٔ بدنی و سازمان ذهنی/شناختی کنشگران را در متن بوردیو آشکار می‌سازد.

برای پاسخ به این مسئله، پژوهش حاضر ابتدا چارچوب نظری و پیشینهٔ مطالعات پژوهش را بررسی می‌کند، سپس با استفاده از روش تحلیلی-تفسیری به بازخوانی مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» می‌پردازد و درنهایت مدلی مفهومی از سازوکار شکل‌گیری هبیتوس در پیوند میان بدن، ذهن و محیط ارائه می‌کند.

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع مطالعات نظری-تحلیلی است و با بهره‌گیری از راهبرد «بازخوانی مفهومی»[۲۳] انجام شده است. هدف پژوهش، بازتفسیر مفهوم هبیتوس در اندیشهٔ بوردیو از منظر رویکرد شناخت بدنمند است. در این چارچوب، مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» به‌عنوان متن محوری تحلیل انتخاب شده است؛ زیرا این اثر یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های کاربرد مفهوم هبیتوس در آثار اولیهٔ بوردیو محسوب می‌شود و امکان بررسی رابطهٔ میان فضا، بدن، زبان و نظم اجتماعی را فراهم می‌آورد.

داده‌های پژوهش شامل متن مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها»، آثار اصلی بوردیو دربارهٔ هبیتوس و نیز مطالعات جامعه‌شناسی شناختی و شناخت بدنمند مرتبط با این مفهوم است. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مفهومی انجام‌شده است. در این روش، مفاهیم کلیدی موجود در متن بوردیو -شامل بدن، فضا، آئین، جهت‌گیری‌های بدنی، زبان و استعاره- استخراج و سپس در پرتو مفاهیم «بدنمندی سخت فرهنگ» و «بدنمندی نرم فرهنگ» بازتفسیر شده‌اند.

واحد تحلیل در این پژوهش، مضامین و سازوکارهایی است که در متن «خانهٔ کابیلی‌ها» به شکل‌گیری و بازتولید هبیتوس مربوط می‌شوند. ملاک تحلیل نیز میزان مشارکت هر یک از عناصر محیطی، بدنی و نمادین در تبیین‌ها توضیح‌های متن است. بر این‌اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد از خلال بازخوانی تحلیلی، ظرفیت‌های شناختی مفهوم هبیتوس را آشکار کرده و سازوکارهای شکل‌گیری آن‌را در پیوند میان بدن، ذهن و محیط تبیین کند.

۳. چارچوب نظری پژوهش: هبیتوس و مسئله شکل‌گیری نظم اجتماعی

تصور بوردیو از کنش اجتماعی به‌همان اندازه که به ساختارهای اجتماعی وابسته است، بر شیوهٔ ادراک و تجربهٔ جهان توسط کنشگران نیز استوار است. از این‌رو، مفهوم هبیتوس را می‌توان سنگ بنای دستگاه نظری او دانست؛ مفهومی که امکان پیوند میان جهان عینی ساختارها و جهان زیستهٔ کنشگران را فراهم می‌سازد. در این

چارچوب، روابط اجتماعی، سبک‌های زندگی و شیوه‌های ادراک افراد از جهان پیرامون صرفاً بازتاب ساختارهای بیرونی نیستند، بلکه از خلال هبیتوس به‌صورت مجموعه‌ای از گرایش‌های پایدار و درونی‌شده شکل می‌گیرند؛ گرایش‌هایی که کنشگران به‌وسیلهٔ آن‌ها جهان اجتماعی را تجربه، تفسیر و سازمان‌دهی می‌کنند (بوردیو، ۲۰۰۱؛ ۱۹۹۰).

بوردیو در تعریف هبیتوس، انسان را موجودی اساساً بدنمند درنظر می‌گیرد. او تحت‌تأثیر سنت پدیدارشناسی[۲۴]، به‌ویژه اندیشه‌های مرلوپونتی[۲۵] و همچنین مفهوم «تکنیک‌های بدن»[۲۶] مارسل موس[۲۷]، بدن را نقطهٔ اتصال فرد و جهان اجتماعی می‌داند (واکان[۲۸]، ۱۹۹۵). از این منظر، هبیتوس نَه مجموعه‌ای از قواعد ذهنی و آگاهانه، بلکه مجموعه‌ای از گرایش‌ها، مهارت‌ها، عادت‌ها و طرحواره‌های عملی است که در طول تجربه‌زیسته در بدن رسوب می‌کنند و بعدها ادراک و کنش فرد را هدایت می‌کنند.

نخستین صورت‌بندی‌های هبیتوس را می‌توان در مطالعات بوردیو دربارهٔ جامعهٔ روستایی بیارن[۲۹] مشاهده کرد (بوردیو، ۱۹۷۷). او در این مطالعات نشان‌داد که چگونه ویژگی‌های جسمانی، مهارت‌های حرکتی و شیوه‌های حضور افراد در فضاهای اجتماعی، بخشی از منزلت اجتماعی آن‌ها را شکل می‌دهد. این نکته بعدها در آثار متأخر او به ایده‌ای بنیادی تبدیل شد؛ این‌که جامعه پیش از آن‌که در ذهن افراد جای‌گیرد، در بدن آن‌ها ته‌نشین می‌شود.

بوردیو در کتاب حس عملی، هبیتوس را مجموعه‌ای از «ساختارهای ساخت‌یافته»[۳۰] می‌نامد که به نوبهٔ خود به «ساختارهای ساخت‌دهنده» تبدیل می‌شوند (بوردیو، ۱۹۹۰). هبیتوس از یک‌سو محصول تجربه‌های گذشته است و از سوی دیگر، کنش‌های آینده را هدایت می‌کند. به همین‌دلیل، افراد متعلق به یک گروه اجتماعی غالباً بدون هماهنگی آگاهانه، الگوهای رفتاری مشابهی را بازتولید می‌کنند. از نظر بوردیو، این شباهت نه نتیجهٔ پیروی از قواعد صریح، بلکه حاصل برخورداری از هبیتوس مشترک است.

باوجود اهمیت این صورت‌بندی، یکی از پرسش‌های مهم در خوانش آثار بوردیو آن است که سازوکار دقیق شکل‌گیری هبیتوس چگونه قابل توضیح است. به همین‌دلیل، بخش مهمی از پژوهش‌های متأخر دربارهٔ بوردیو را می‌توان تلاشی برای آشکار ساختن حلقه‌های واسط میان ساختار اجتماعی، تجربهٔ بدنی و سازمان شناختی کنشگران دانست(برای نمونه ن.ک. به: لیزادو[۳۱]، ۲۰۰۴). «ایگناتو» (۲۰۱۷) معتقد است که بوردیو نشان می‌دهد که هبیتوس محصول تاریخ و جامعه‌پذیری[۳۲] است، اما کمتر روشن می‌کند که این فرآیند از چه مسیرهایی در سطح شناختی/ذهنی و بدنی رخ می‌دهد. به بیان دیگر، حلقهٔ واسط میان ساختارهای اجتماعی و سازمان شناختی کنشگران در نظریهٔ او به‌طور کامل صورت‌بندی نشده است.

در همین نقطه است که رویکرد شناخت بدنمند اهمیت پیدا می‌کند. شناخت بدنمند بر این فرض استوار است که شناخت، محصول فعالیت منزوی ذهن نیست، بلکه در تعامل مستمر میان مغز، بدن و محیط شکل می‌گیرد (گالاگر، ۲۰۰۵). از این‌منظر، معنا از خلال تجربه‌های حسی-حرکتی، تعامل با اشیاء، حضور در فضاهای زیسته و مشارکت در فعالیت‌های روزمره ساخته می‌شود؛ بنابراین، فرآیند درونی‌شدن نظم اجتماعی را می‌توان نَه صرفاً فرآیندی ذهنی، بلکه فرآیندی بدنمند دانست.

جامعه‌شناسان شناختی با تکیه‌بر همین دیدگاه استدلال کرده‌اند که مفهوم هبیتوس ظرفیت آن‌را دارد که به‌عنوان پلی میان جامعه‌شناسی و علوم‌شناختی عمل کند (ویزی[۳۳]، ۲۰۰۹). «لیزاردو»[۳۴] (۲۰۰۴) معتقد است که هبیتوس بدون توجه به عملیات‌های شناختی قابل‌فهم نیست و ایگناتو (۲۰۱۷) نیز نشان می‌دهد که بسیاری از مفاهیم بوردیو را می‌توان در قالب جامعه‌شناسی شناختی، ازجمله شناخت بدنمند بازخوانی کرد. از این‌منظر، هبیتوس صرفاً مجموعه‌ای از عادت‌های اجتماعی نیست، بلکه نوعی سازوکار شناختی است که در آن تجربه‌های بدنی، محیط مادی و نظام‌های نمادین در تعامل با یکدیگر قرار دارند.

بر این‌اساس، چارچوب نظری پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که هبیتوس را می‌توان نوعی اکوسیستم شناختی[۳۵] درنظر گرفت؛ اکوسیستمی که در آن بدن، ذهن و محیط اجتماعی-فرهنگی به‌صورت هم‌زمان در

شکل‌گیری و بازتولید نظم اجتماعی مشارکت می‌کنند. در چنین چارچوبی، مسئله اصلی دیگر صرفاً این نیست که هیتوس چیست، بلکه این است که هیتوس چگونه و ازطریق چه سازوکارهایی شکل می‌گیرد. پاسخ به این پرسش مستلزم توجه به نقش بدن، فضا، زبان، آئین‌ها و فناوری‌های فرهنگی[۳۶] در فرآیند شکل‌گیری شناخت اجتماعی است؛ موضوعی که در بخش بعدی و از خلال مفهوم بدنمندی سخت و بدنمندی نرم فرهنگ بسط داده خواهد شد.

۳-۱. بدنمندی سخت و نرم فرهنگ؛ مبانی تحلیلی پژوهش

اگر هیتوس را به مثابه سازوکاری برای درونی‌شدن نظم اجتماعی درنظر بگیریم، پرسش اساسی آن است که این درونی‌شدن از چه مسیرهایی شکل می‌گیرد؟ همان‌گونه که اشاره شد، یکی از محدودیت‌های مهم در صورت‌بندی بوردیو آن است که اگرچه او به نقش بدن در شکل‌گیری هیتوس توجه دارد، اما سازوکارهای دقیق پیوند میان بدن، محیط و شناخت را به‌صورت مستقل صورت‌بندی نمی‌کند. در همین نقطه است که مفاهیم «بدنمندی سخت فرهنگ» و «بدنمندی نرم فرهنگ» می‌توانند به‌عنوان ابزاری تحلیلی برای فهم بهتر فرآیند شکل‌گیری هیتوس مورداستفاده قرار گیرند.

جامعه‌شناسان شناختی بر این باورند که فرهنگ تنها مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها و نمادها نیست، بلکه در سطحی عمیق‌تر در بدن، ادراک و عادت‌های روزمرهٔ افراد رسوب می‌کند (لیزاردو، ۲۰۱۷؛ استروس[۳۷] و کویین[۳۸]، ۱۹۹۷). بر این‌اساس، بخشی از فرهنگ ازطریق اعمال بدنی، وضعیت‌های جسمانی، تکنیک‌های بدن و تعامل با محیط مادی منتقل می‌شود و بخشی دیگر ازطریق زبان، استعاره‌ها، روایت‌ها و ساختارهای نمادین بازتولید می‌گردد. «کوهن» و «لیونگ» (۲۰۰۹) برای توضیح این دو مسیر از مفاهیم «بدنمندی سخت» و «بدنمندی نرم» استفاده می‌کنند.

بدنمندی سخت فرهنگ به آن‌دسته از سازوکارهای فرهنگی اشاره دارد که ازطریق تجربهٔ مستقیم بدن در جهان اجتماعی عمل می‌کنند. در اینجا فرهنگ نَه در قالب گزاره‌های صریح، بلکه در قالب ژست‌ها، آئین‌ها، وضعیت‌های بدنی، شیوه‌های حرکت، جهت‌گیری‌های فضایی و تعامل با مصنوعات مادی در بدن افراد رسوب می‌کند (لیونگ و کوهن، ۲۰۰۹). در چنین حالتی، کنشگر اغلب بدون آگاهی تأملی، قواعد اجتماعی را در عمل اجرا می‌کند. به تعبیر بوردیو (۱۹۹۰)، بدن اجتماعی‌شده پیش از آن‌که دربارهٔ جهان بیندیشد، آن‌را در عمل تجربه و بازتولید می‌کند.

در مقابل، بدنمندی نرم فرهنگ به سازوکارهایی اشاره دارد که ازطریق زبان، استعاره‌ها، روایت‌ها، طبقه‌بندی‌های مفهومی و ساختارهای نمادین عمل می‌کنند. در این سطح، تجربه‌های بدنی و اجتماعی در قالب نظام‌های معنایی بازنمایی می‌شوند و ازطریق زبان و سایر فناوری‌های فرهنگی به نسل‌های بعد انتقال می‌یابند (نیدنتال و همکاران، ۲۰۰۵). استعاره‌های زبانی، شیوه‌های نام‌گذاری، تقابل‌های مفهومی و حتی ترتیب واژگان در گفتار روزمره می‌توانند حامل جهان‌بینی‌ها و ارزش‌های فرهنگی باشند (لیونگ و کوهن، ۲۰۰۷).

باوجود تمایز تحلیلی میان بدنمندی سخت و بدنمندی نرم، این دو در عمل از یکدیگر جدا نیستند، بلکه به‌صورت مکمل و در تعامل مستمر با یکدیگر عمل می‌کنند. ساختارهای اجتماعی از خلال محیط فرهنگی-مادی، شامل معماری، اشیاء، آئین‌ها و سازمان فضایی، در زندگی روزمرهٔ افراد حضور می‌یابند و از دو مسیر هم‌زمان بر کنشگران اثر می‌گذارند؛ از یک‌سو ازطریق تجربه‌های بدنی، ژست‌ها، جهت‌گیری‌های فضایی و تکنیک‌های عملی، و ازسوی دیگر ازطریق زبان، استعاره‌ها، طبقه‌بندی‌های نمادین و نظام‌های معنایی. حاصل این فرآیند، شکل‌گیری هیتوس به‌عنوان مجموعه‌ای از گرایش‌های پایدار شناختی، عاطفی و عملی است که درنهایت به بازتولید نظم اجتماعی می‌انجامد. شکل زیر چارچوب نظری پژوهش حاضر و رابطهٔ میان این مؤلفه‌ها را به‌صورت شماتیک نشان می‌دهد.

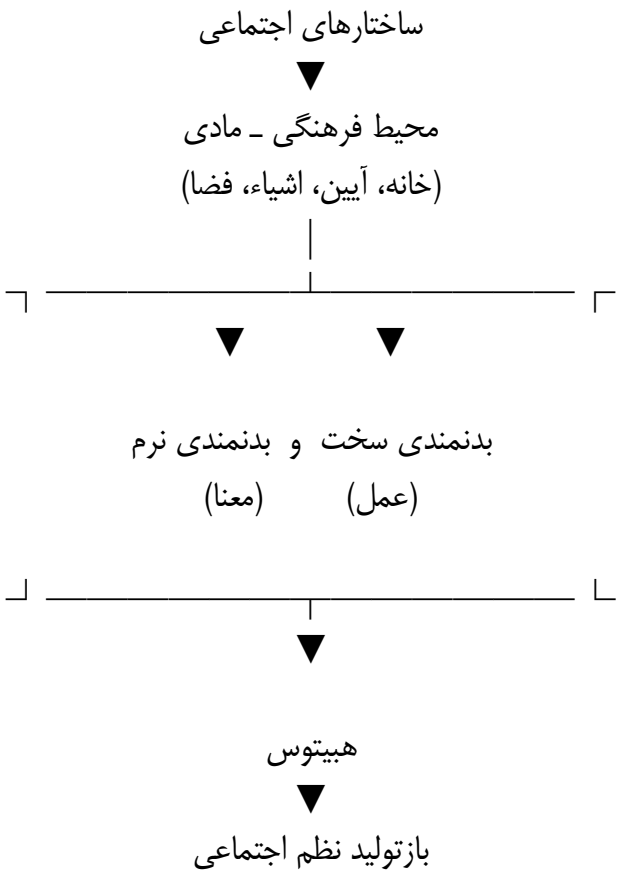

شکل ۱: مدل مفهومی رابطه میان بدنمندی سخت، بدنمندی نرم و شکل‌گیری هبیتوس (نگارنده، ۱۴۰۴).
Fig. 1: A Conceptual Model of the Relationship between Hard Embodiment, Soft Embodiment, and Habitus Formation (Author, 2025).

شکل ۱، چارچوب نظری پژوهش حاضر را نشان می‌دهد. براساس این مدل، ساختارهای اجتماعی ازطریق محیط فرهنگی-مادی، شامل معماری، اشیاء، آئین‌ها و سازمان فضایی، در تجربهٔ روزمرهٔ کنشگران حضور می‌یابند. این تأثیرگذاری از دو مسیر مکمل بدنمندی سخت و بدنمندی نرم صورت می‌گیرد. در سطح بدنمندی سخت، نظم اجتماعی ازطریق ژست‌ها، تکنیک‌های بدن، جهت‌گیری‌های فضایی، آئین‌ها و تعامل با محیط مادی در بدن افراد رسوب می‌کند و به بخشی از گرایش‌های عملی آن‌ها تبدیل می‌شود. در سطح بدنمندی نرم، همین نظم ازطریق زبان، استعاره‌ها، روایت‌ها، نام‌گذاری‌ها و نظام‌های نمادین در سطح معنایی و شناختی بازتولید و تثبیت می‌شود. تعامل مستمر این دو سطح به شکل‌گیری هبیتوس می‌انجامد؛ هبیتوسی که به‌عنوان مجموعه‌ای از گرایش‌های پایدار شناختی، عاطفی و عملی، ادراک و کنش افراد را سازمان می‌دهد و درنهایت به بازتولید نظم اجتماعی منجر می‌شود. این مدل، مبنای تحلیلی پژوهش حاضر برای بازخوانی مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» از منظر شناخت بدنمند را فراهم می‌کند.

بر این‌اساس، استدلال نظری پژوهش حاضر آن است که هبیتوس در جامعهٔ کابیلی‌ها نَه صرفاً ازطریق جامعه‌پذیری انتزاعی، بلکه از خلال تعامل مستمر میان دو سطح بدنمندی سخت و نرم شکل می‌گیرد. معماری خانه، آئین‌ها و تکنیک‌های بدن از یک‌سو، و زبان، استعاره‌ها و نظام‌های نمادین از سوی دیگر، به‌صورت هم‌زمان در تولید و بازتولید هبیتوس مشارکت می‌کنند. از این‌منظر، خانهٔ کابیلی‌ها را می‌توان نوعی اکوسیستم شناختی دانست که در آن بدن، ذهن و محیط اجتماعی-مادی در یک چرخهٔ مستمر به بازتولید نظم فرهنگی می‌پردازند.

در این پژوهش، مفهوم اکوسیستم شناختی با الهام از سنت شناخت توزیع‌شده[۴۰] (هاچینز، ۱۹۹۵)، ذهن بسط‌یافته[۴۱] (کلارک و چالمرز، ۱۹۹۸) و مطالعات شناخت بدنمند به‌کار گرفته شده است.

برمبنای این چارچوب، در بخش تحلیلی پژوهش تلاش خواهد شد تا عناصر مختلف توصیف‌شده در مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» در دو سطح بدنمندی سخت و بدنمندی نرم دسته‌بندی شوند و نقش هر یک در شکل‌گیری هبیتوس مورد بررسی قرار گیرد. برای تبدیل مفاهیم نظری فوق به ابزاری تحلیلی در مطالعهٔ مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه»، لازم است مؤلفه‌های مختلف فرآیند شکل‌گیری هبیتوس به‌صورت نظام‌مند طبقه‌بندی شوند. از آنجا که هدف پژوهش حاضر بررسی سازوکارهای واسط میان ساختار اجتماعی، بدن، محیط و شناخت است، تمایز میان بدنمندی سخت و بدنمندی نرم این امکان را فراهم می‌کند که عناصر مختلف فرهنگ کابیلی‌ها براساس شیوهٔ اثرگذاری آن‌ها بر کنشگران دسته‌بندی شوند. جدول زیر مهم‌ترین تفاوت‌های این دو سطح از بدنمندی را نشان می‌دهد و چارچوب تحلیلی پژوهش برای بازخوانی مقالهٔ بوردیو را فراهم می‌آورد.

جدول ۱: ابعاد تحلیلی بدنمندی سخت و بدنمندی نرم در تبیین شکل‌گیری هبیتوس (نگارنده، ۱۴۰۴).
Table 1. Analytical Dimensions of Hard and Soft Embodiment in Explaining Habitus Formation (Author, 2025).

بُعد تحلیلی	بدنمندی سخت فرهنگ	بدنمندی نرم فرهنگ
واسطهٔ انتقال	بدن و محیط مادی	زبان و نظام نمادین
سازوکار اصلی	آئین، ژست، حرکت، فضا	استعاره، نام‌گذاری، روایت
سطح عمل	پیشاتأملی و عملی	شناختی و معنایی
نمونه در خانه کابیلی	معماری خانه، تقسیم فضا، بخش‌های مختلف خانه	تقابل‌های نمادین، استعاره‌ها، نام‌ها
کارکرد در هبیتوس	تثبیت عملی/بدنی نظم اجتماعی	تثبیت معنایی نظم اجتماعی

همان‌گونه که جدول فوق نشان می‌دهد، بدنمندی سخت و بدنمندی نرم را باید دو سازوکار مکمل در فرآیند شکل‌گیری هبیتوس دانست. در سطح بدنمندی سخت، نظم اجتماعی ازطریق تجربه‌های بدنی، جهت‌گیری‌های فضایی، آئین‌ها، تکنیک‌های بدن و تعامل روزمره با محیط مادی در افراد رسوب می‌کند و به بخشی از گرایش‌های عملی آن‌ها تبدیل می‌شود. در مقابل، بدنمندی نرم ازطریق زبان، استعاره‌ها، نام‌گذاری‌ها، روایت‌ها و نظام‌های نمادین، همان نظم را در سطح معنایی و شناختی بازتولید و تثبیت می‌کند. اگر بدنمندی سخت به چگونگی «زیستن» فرهنگ مربوط باشد، بدنمندی نرم به چگونگی «فهمیدن» و «معنا دادن» به آن مربوط است. با این‌حال، این دو سطح در عمل از یکدیگر جدایی‌پذیر نیستند و در تعامل مستمر با یکدیگر عمل می‌کنند. بر همین‌اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد نشان‌دهد که چگونه در جامعهٔ کابیلی‌ها، معماری خانه، تقسیم‌بندی فضایی، آئین‌ها، زبان، استعاره‌ها و طبقه‌بندی‌های نمادین، به‌صورت هم‌زمان در شکل‌گیری و بازتولید هبیتوس مشارکت دارند. از این‌منظر، مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» را می‌توان بستری مناسب برای مشاهده و تحلیل سازوکارهای بدنمندی سخت و نرم فرهنگ در فرآیند شکل‌گیری نظم اجتماعی دانست.

۴. پیشینهٔ پژوهش

در دهه‌های اخیر، هم‌زمان با گسترش جامعه‌شناسی شناختی و رویکردهای بدنمند در علوم‌شناختی، تلاش‌های متعددی برای بازخوانی مفهوم هبیتوس از منظر شناختی صورت گرفته است. این مطالعات را می‌توان در چهار دستهٔ کلی طبقه‌بندی کرد؛ مطالعات مربوط به مبانی شناختی هبیتوس، مطالعات متمرکز بر بدن و تجربه‌زیسته، مطالعات شناخت بدنمند و درنهایت پژوهش‌های مربوط به بدنمندی فرهنگی و نقش فناوری‌های فرهنگی در شکل‌گیری شناخت اجتماعی[۴۲].

نخستین دسته از این مطالعات بر ظرفیت‌های شناختی مفهوم هبیتوس تمرکز دارند. در این‌میان، «لیزاردو» (۲۰۰۴) با بازگشت به ریشه‌های نظری هبیتوس نشان می‌دهد که این مفهوم بیش از آن‌که صرفاً جامعه‌شناختی باشد، دارای بنیان‌های شناختی عمیقی است. به اعتقاد او، بسیاری از ایده‌های بوردیو دربارهٔ گرایش‌های پایدار و شیوه‌های عمل، بدون توجه به مفهوم «عملیات‌های شناختی»[۴۳] نزد «پیاژه»[۴۴] قابل فهم نیستند. لیزاردو در آثار بعدی خود (۲۰۰۹؛ ۲۰۱۷) این استدلال را بسط داده و نشان می‌دهد که فرهنگ ازطریق سازوکارهای شناختی و بدنمند در افراد درونی می‌شود و هبیتوس را می‌توان به منزلهٔ نوعی نظام شناختی-عملی درنظر گرفت.

در ادامهٔ همین مسیر، «ایگناتو» (۲۰۰۹؛ ۲۰۱۷) تلاش کرده است جایگاه بوردیو را در سنت جامعه‌شناسی شناختی روشن سازد. او استدلال می‌کند که مفهوم هبیتوس یکی از مهم‌ترین نقاط اتصال میان جامعه‌شناسی و علوم‌شناختی است؛ زیرا امکان تبیین رابطهٔ میان ساختارهای اجتماعی و فرآیندهای شناختی را فراهم می‌آورد. از نظر ایگناتو، آثار بوردیو برای فهم این پیوند بسیار راهگشا هستند، زیرا در آن رابطهٔ میان عینیت و ذهنیت به‌شکلی انضمامی به‌نمایش گذاشته شده است. «ویزی»[۴۵] (۲۰۰۹) نیز با طرح نظریهٔ «مدل دوگانهٔ پردازش در کنش»[۴۶] نشان می‌دهد که بخش مهمی از کنش‌های اجتماعی برمبنای گرایش‌های پیشاتأملی[۴۷] و نیمه‌آگاهانه صورت می‌گیرد؛ موضوعی که با برداشت بوردیو از هبیتوس هم‌خوانی قابل‌توجهی دارد.

دستهٔ دوم مطالعات، بر رابطهٔ میان بدن و هبیتوس متمرکز هستند. در این‌میان، واکان (۱۹۹۵؛ ۲۰۰۴) با توسعهٔ مفهوم «جامعه‌شناسی جسمانی»[۴۸] نشان می‌دهد که بسیاری از مهارت‌ها، ادراکات و شیوه‌های کنش اجتماعی نَه ازطریق یادگیری گزاره‌ای، بلکه از خلال تمرین‌های بدنی و تجربه‌زیسته شکل می‌گیرند. مطالعهٔ مردم‌نگارانه او دربارهٔ بوکس نمونه‌ای شناخته‌شده از این رویکرد است. «کراسلی»[۴۹] (۲۰۰۱) نیز با الهام از پدیدارشناسی و نظریهٔ عمل، بر نقش بدن در شکل‌گیری کنش اجتماعی تأکید می‌کند و نشان می‌دهد که بدن نَه موضوعی منفعل، بلکه بخشی فعال از فرآیند شناخت و عمل اجتماعی است. «اتکینسون»[۵۰] (۲۰۱۶) نیز در مطالعات خود بر رابطهٔ میان تجربهٔ بدنی، یادگیری عملی و بازتولید نظم اجتماعی تأکید کرده است.

دستهٔ سوم مطالعات به رویکرد شناخت بدنمند اختصاص دارد. پژوهشگران این حوزه، استدلال می‌کنند که شناخت پدیده‌ای صرفاً ذهنی و درون‌جمجمه‌ای نیست، بلکه در تعامل مستمر میان بدن، محیط و ذهن شکل می‌گیرد (لیکاف و جانسون، ۱۹۹۹؛ گالاگر، ۲۰۰۵). «کلارک» و «چالمرز» نیز با طرح نظریهٔ «ذهن بسط‌یافته» نشان‌داده‌اند که بخشی از فرآیندهای شناختی در محیط مادی و ابزارهای فرهنگی توزیع می‌شوند. این رویکردها امکان مناسبی برای بازخوانی مفهوم هبیتوس فراهم کرده‌اند؛ زیرا توجه را از ذهن انتزاعی به بدن، محیط و تجربه‌زیسته منتقل می‌کنند.

دستهٔ چهارم مطالعات به مفهوم بدنمندی فرهنگی[۵۱] اختصاص دارد. در این‌میان، کوهن و لیونگ (۲۰۰۷؛ ۲۰۰۹) با تفکیک میان «بدنمندی سخت فرهنگ» و «بدنمندی نرم فرهنگ» نشان می‌دهند که فرهنگ از دو مسیر مکمل در افراد درونی می‌شود؛ ازطریق اعمال بدنی، آئین‌ها، وضعیت‌های جسمانی و تعامل با مصنوعات مادی، و ازطریق زبان، استعاره‌ها، روایت‌ها و نظام‌های نمادین. «تورن»[۵۲] (۱۹۹۹) و «انفیلد»[۵۳] (۲۰۰۵) نیز بر نقش تجربه‌های زیسته و محیط‌های فرهنگی در شکل‌گیری مدل‌های ذهنی تأکید کرده‌اند. این مطالعات نشان می‌دهند که فرهنگ نَه صرفاً مجموعه‌ای از معانی ذهنی، بلکه بخشی از سازمان بدنمند شناخت انسان است.

در مطالعات فارسی نیز طی سال‌های اخیر تلاش‌هایی برای پیوند دادن جامعه‌شناسی بوردیو با رویکردهای شناختی و مطالعات بدن صورت گرفته است. در این‌میان، «اردبیلی» (۱۴۰۳الف) در مقالهٔ «نگاهی به شناخت بدنمند به منزلهٔ نقطهٔ اتصال میان علوم‌شناختی و علوم اجتماعی» استدلال می‌کند که رویکرد شناخت بدنمند و ربط آن با هبیتوس ظرفیت آن‌را دارد که به‌عنوان حلقهٔ اتصال علوم‌شناختی و علوم اجتماعی عمل کند و زمینهٔ شکل‌گیری حوزه‌هایی چون جامعه‌شناسی شناختی و انسان‌شناسی شناختی را فراهم آورد. در ادامهٔ همین مسیر، اردبیلی (۱۴۰۳ب) با بازخوانی مفهوم هبیتوس از منظر شناخت بدنمند و تحلیل مقالهٔ «تکنیک‌های بدن» مارسل موس نشان می‌دهد که فرآیندهای درونی‌شدن فرهنگ را می‌توان در چارچوب تعامل میان بدن، ذهن و محیط بازتفسیر کرد.

علاوه‌براین، به‌طور کلی‌تر، مرور پژوهش‌های فارسی نشان می‌دهد که مطالعات انجام‌شده دربارهٔ مفهوم هبیتوس را می‌توان در دو دستهٔ کلی طبقه‌بندی کرد؛ نخست، پژوهش‌هایی که به تبیین نظری مفهوم هبیتوس و جایگاه آن در دستگاه مفهومی بوردیو پرداخته‌اند؛ ازجمله مهم‌ترین این آثار می‌توان به مقالهٔ «مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی پیربوردیو» اثر «زنجانی‌زاده» (۱۳۸۳) اشاره کرد که در آن مفاهیم بنیادین اندیشهٔ بوردیو، ازجمله هبیتوس، میدان و سرمایه، معرفی و تحلیل شده‌اند. همچنین «محمدی» و همکاران (۱۳۹۸) در مقالهٔ «عادت‌واره و سرمایه: صورت‌بندی نظریهٔ توسعه از دیدگاه بوردیو» کوشیده‌اند جایگاه هبیتوس را در تبیین فرآیند توسعه و تحول اجتماعی بازسازی کنند. این‌دسته از مطالعات عمدتاً بر تبیین جایگاه نظری هبیتوس در اندیشهٔ بوردیو متمرکز بوده‌اند.

دوم، پژوهش‌هایی که از مفهوم هبیتوس به‌عنوان ابزاری تحلیلی برای مطالعهٔ پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی ایران بهره گرفته‌اند؛ برای نمونه، «انوری» و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش «تحلیل رابطهٔ عاملیت کنشگر-ساختار با عادت‌واره بوردیو در فرهنگ کسب‌وکار دانش‌بنیان» از مفهوم هبیتوس برای تبیین فرهنگ کارآفرینی و کنش اقتصادی استفاده کرده‌اند. همچنین در حوزه‌های آموزش، ترجمه، مطالعات فرهنگی و سبک زندگی، پژوهشگران از مفهوم هبیتوس برای تحلیل هویت‌های اجتماعی، رفتار مترجمان، شیوه‌های مصرف فرهنگی و الگوهای کنش روزمره بهره گرفته‌اند. در این آثار، هبیتوس عمدتاً به‌عنوان چارچوبی برای تحلیل کنش اجتماعی به‌کار گرفته شده است.

باوجود این، مرور پژوهش‌های موجود نشان می‌دهد که بیشتر مطالعات فارسی یا بر معرفی نظری هبیتوس متمرکز بوده‌اند یا از آن به‌عنوان ابزاری برای تحلیل پدیده‌های اجتماعی بهره گرفته‌اند. همچنین پژوهش‌های مرتبط با بدن عمدتاً در چارچوب جامعه‌شناسی فرهنگی یا مطالعات فرهنگی باقی‌مانده‌اند. درمیان این آثار، مطالعه‌ای که به بازخوانی سازوکار شکل‌گیری هبیتوس از منظر جامعه‌شناسی شناختی، شناخت بدنمند و دستاوردهای جدید در علومی چون علوم‌شناختی که به ارتباط میان بدن و ذهن پرداخته باشد، مشاهده نمی‌شود. از این‌رو، پژوهش حاضر می‌کوشد با بازخوانی مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه»، این خلأ را پوشش دهد و تبیینی شناختی از فرآیند شکل‌گیری هبیتوس ارائه کند.

۵. تحلیل مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» از منظر شناخت بدنمند

همان‌گونه که در بخش چارچوب نظری بیان شد، رویکرد شناخت بدنمند بر این فرض استوار است که شناخت حاصل تعامل مستمر ذهن، بدن و محیط است و معنا نه در ذهنی منفصل از جهان، بلکه در یک اکوسیستم شناختی شکل می‌گیرد که در آن بدن نقش واسطه‌ای بنیادین میان کنشگر و محیط ایفا می‌کند (گالاگر، ۲۰۰۵؛ کلارک و چالمرز، ۱۹۹۸). از این‌منظر، نظام‌های فرهنگی صرفاً مجموعه‌ای از باورها و ارزش‌های انتزاعی نیستند، بلکه در فضاهای زیسته، تکنیک‌های بدن، مصنوعات مادی، زبان و آئین‌های روزمرهٔ تجسد می‌یابند. مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» یکی از نمونه‌های برجسته‌ای است که امکان بررسی این فرآیند را فراهم می‌کند؛ برای نمونه، بازخوانی این مقاله نشان می‌دهد که هبیتوس جنسیتی در جامعهٔ کابیلی نَه ازطریق آموزش مستقیم، بلکه از خلال شبکه‌ای از سازوکارهای بدنمند شکل می‌گیرد. در ادامه، این فرآیند براساس چهار اصل شناخت بدنمند و بدنمندی سخت و نرم فرهنگ تحلیل می‌شود.

۵-۱. بدنمندی معنای فرهنگی[۵۴]: معماری خانه به‌مثابه نقشهٔ شناختی جهان اجتماعی

نخستین اصل شناخت بدنمند بر این فرض استوار است که معنا پیش از آن‌که در قالب مفاهیم انتزاعی شکل گیرد، در تجربه‌های بدنمند انسان از جهان ریشه دارد. در این رویکرد، مفاهیم فرهنگی حاصل تعامل بدن با محیط‌اند و از خلال تجربه‌های حسی-حرکتی، جهت‌گیری‌های فضایی و الگوهای زیسته شکل می‌گیرند (لیکاف و جانسون،

۱۹۹۹). از این‌منظر، فهم جهان اجتماعی نَه صرفاً نتیجهٔ یادگیری مجموعه‌ای از قواعد و باورها، بلکه حاصل مشارکت بدن در شبکه‌ای از تجربه‌های مادی و نمادین است. در چارچوب نظری پژوهش حاضر، این سطح از فرآیند شکل‌گیری هبیتوس بیش از هر چیز با بدنمندی نرم فرهنگ مرتبط است؛ یعنی سازوکارهایی که ازطریق استعاره‌ها، طبقه‌بندی‌های نمادین، نام‌گذاری‌ها و نظام‌های معنایی عمل می‌کنند.

مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» نمونه‌ای برجسته از این فرآیند را در اختیار ما قرار می‌دهد. بوردیو مقالهٔ خود را با استعارهٔ مشهور «مرد چراغ بیرون است و زن چراغ درون» آغاز می‌کند (بوردیو، ۱۹۷۹: ۱۳۳). این گزاره صرفاً یک تعبیر ادبی یا ضرب‌المثل محلی نیست، بلکه چکیده‌ای از منطق شناختی و فرهنگی جامعهٔ کابیلی‌ها را بازنمایی می‌کند. در اینجا جنسیت نَه به‌عنوان یک ویژگی فردی، بلکه به‌عنوان اصلی سازمان‌دهنده برای فهم جهان اجتماعی عمل می‌کند. زن با درون، تاریکی، خانه، حفظ تداوم خانواده و فضای خصوصی پیوند می‌یابد و مرد با بیرون، روشنایی، عرصهٔ عمومی و مناسبات اجتماعی هم‌ارز می‌شود.

بوردیو نشان می‌دهد که این منطق در سراسر معماری و سازمان فضایی خانه حضور دارد. فضای خانه در قالب مجموعه‌ای از تقابل‌های هم‌ارز سازمان یافته است؛ مرد/زن، روشنایی/تاریکی، بیرون/درون، بالا/پایین، فرهنگ/طبیعت، آتش/آب و خام/پخته (همان: ۱۴۰). اهمیت این تقابل‌ها در آن است که صرفاً در سطح اندیشه یا زبان باقی‌نمی‌مانند، بلکه در سازمان فضایی خانه، محل استقرار اشیاء، نحوهٔ استفاده از فضا و تجربهٔ روزمرهٔ افراد تجسد می‌یابند. به‌همین دلیل، اعضائ جامعهٔ کابیلی‌ها این طبقه‌بندی‌ها را نَه ازطریق آموزش نظری، بلکه از خلال زیستن درون آن‌ها می‌آموزند.

از منظر شناخت بدنمند، این مسئله نشان می‌دهد که معنا چگونه در پیوند میان بدن و محیط شکل می‌گیرد. کودک کابیلی پیش از آن‌که بتواند دربارهٔ نظم جنسیتی یا ساختار اجتماعی توضیحی نظری ارائه کند، در فضایی رشد می‌کند که در آن مرزهای نمادین میان مرد و زن، درون و بیرون، یا روشن و تاریک به‌شکلی عینی و قابل‌تجربه حضور دارند. درنتیجه، معماری خانه به نوعی فناوری شناختی تبدیل می‌شود که الگوهای ادراک جهان را در سطحی پیشاتأملی سازمان می‌دهد.

این منطق در زبان و ضرب‌المثل‌های روزمره نیز بازتاب می‌یابد. عباراتی نظیر «زن فقط دو سکونتگاه دارد: خانه و قبر» یا «خانهٔ قبر زن است» (همان: ۱۴۲) صرفاً بازتاب نگرش فرهنگی نسبت به زنان نیستند، بلکه نشان می‌دهند که چگونه تجربهٔ فضایی خانه در قالب استعاره‌های زبانی بازتولید می‌شود. در اینجا زبان و فضا دو نظام مستقل نیستند، بلکه دو وجه از یک فرآیند واحدند که ازطریق آن نظم اجتماعی معنا پیدا می‌کند و به نسل‌های بعد انتقال می‌یابد.

بر این‌اساس، یافتهٔ تحلیلی این بخش آن است که در جامعهٔ کابیلی‌ها، نظم جنسیتی پیش از آن‌که در قالب قواعد صریح یا آموزش رسمی منتقل شود، در قالب شبکه‌ای از استعاره‌ها، تقابل‌های نمادین و سازمان فضایی خانه درونی می‌شود. از این‌منظر، معماری خانه را می‌توان یکی از مهم‌ترین سازوکارهای بدنمندی نرم فرهنگ دانست که ازطریق آن مرزهای جنسیتی، ارزش‌های اجتماعی و الگوهای ادراک جهان به بخشی از هبیتوس تبدیل می‌شوند. خانهٔ کابیلی‌ها در این سطح نَه صرفاً یک فضای سکونتی، بلکه نوعی نقشه شناختی است که جهان اجتماعی را برای کنشگران معنادار و بدیهی می‌سازد.

۵-۲. بدنمندی فعالیت‌های اجتماعی-فرهنگی: کنش روزمره و بازتولید عملی هبیتوس

دومین اصل شناخت بدنمند بر این نکته تأکید دارد که شناخت صرفاً حاصل بازنمایی ذهنی جهان نیست، بلکه در جریان فعالیت‌های روزمره و کنش‌های عملی شکل می‌گیرد. از این‌منظر، افراد جهان اجتماعی را فقط «نمی‌فهمند»، بلکه ازطریق عمل کردن در آن، آن‌را می‌آموزند، بازتولید می‌کنند و در بدن خود رسوب می‌دهند (گالاگر، ۲۰۰۵). به‌همین دلیل، برای فهم سازوکار شکل‌گیری هبیتوس نمی‌توان تنها به نظام‌های نمادین یا باورهای فرهنگی توجه کرد،

بلکه باید به مجموعه فعالیت‌های تکرارشونده‌ای پرداخت که آن معانی را در سطح بدن تثبیت می‌کنند. در چارچوب تحلیلی پژوهش حاضر، این سطح از فرآیند شکل‌گیری هبیتوس بیش از هر چیز با بدنمندی سخت فرهنگ مرتبط است؛ یعنی آن‌دسته از سازوکارهایی که ازطریق ژست‌ها، حرکت‌ها، تکنیک‌های بدن، جهت‌گیری‌های فضایی و کنش‌های روزمره عمل می‌کنند.

مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» نمونه‌ای روشن از این فرآیند را به‌نمایش می‌گذارد. بوردیو نشان می‌دهد که در جامعهٔ کابیلی، مردانگی و زنانگی صرفاً در قالب مجموعه‌ای از باورها یا ارزش‌های فرهنگی تعریف نمی‌شوند، بلکه ازطریق الگوهای مداوم عمل اجتماعی بازتولید می‌شوند؛ برای مثال، مرد «محترم» کسی است که در فضای عمومی حضور دارد، در معرض دید دیگران قرار می‌گیرد و در مناسبات اجتماعی بیرون از خانه مشارکت می‌کند. در مقابل، مردی که زمان زیادی را در خانه بگذراند، با تعابیری تحقیرآمیز نظیر «مرد مطبخ» توصیف می‌شود و دربارهٔ او گفته می‌شود که «در خانه تخم گذاشته و مانند مرغ روی تخم‌هایش خوابیده است» (همان: ۱۵۴).

اهمیت این مثال در آن است که نشان می‌دهد مرز میان زنانگی و مردانگی نَه ازطریق آموزش مستقیم، بلکه از خلال الگوهای فضایی و رفتاری تثبیت می‌شود. مرد بودن مستلزم حضور در فضای بیرونی و زن بودن مستلزم پیوند با فضای درونی خانه است. به این‌ترتیب، بدن افراد در جریان مشارکت مداوم در این فعالیت‌ها، گرایش‌های متناسب با جایگاه اجتماعی خود را کسب می‌کند. آن‌چه در ابتدا یک الگوی رفتاری بیرونی به‌نظر می‌رسد، به‌تدریج به بخشی از منش، ادراک و احساس فرد تبدیل می‌شود.

همین منطق در تقسیم کار جنسیتی نیز قابل مشاهده است. بوردیو نشان می‌دهد که فعالیت‌های زنان عمدتاً در فضای درونی خانه و دور از نگاه عمومی انجام می‌شود، درحالی‌که فعالیت‌های مردان با عرصهٔ عمومی و فضای بیرونی پیوند خورده است (همان: ۱۴۲). این تقسیم کار صرفاً سازمان‌دهی اقتصادی فعالیت‌ها نیست، بلکه سازوکاری است که ازطریق آن بدن‌ها در مسیرهای متفاوتی آموزش می‌بینند و تجربه‌های متفاوتی از جهان اجتماعی به‌دست می‌آورند. درنتیجه، زنان و مردان نه‌تنها نقش‌های متفاوتی را ایفا می‌کنند، بلکه جهان را نیز از خلال تجربه‌های بدنی متفاوتی ادراک می‌کنند.

این فرآیند را می‌توان در بسیاری از جزئیات زندگی روزمره مشاهده کرد. جهت خروج مرد از آستانهٔ خانه، شیوهٔ حرکت در مزرعه، جهت شخم‌زدن زمین، نحوهٔ نگه‌داری دام‌ها هنگام شیردوشی، شیوهٔ ورود عروس به خانهٔ شوهر و حتی الگوهای پذیرایی از مهمانان، همگی در چارچوب قواعدی انجام می‌شوند که بدن را در موقعیت‌های معینی قرار می‌دهند (همان: ۱۴۹-۱۵۴). این اعمال در نگاه نخست اموری عادی و روزمره به‌نظر می‌رسند، اما درواقع حامل مجموعه‌ای از ارزش‌ها، مرزهای نمادین و طبقه‌بندی‌های فرهنگی‌اند که ازطریق تکرار مستمر در بدن افراد تثبیت می‌شوند.

از منظر شناخت بدنمند، اهمیت این فعالیت‌ها در آن است که شناخت اجتماعی را از سطح بازنمایی‌های ذهنی به سطح عمل منتقل می‌کنند. کابیلی‌ها صرفاً دربارهٔ نظم جنسیتی یا منزلت اجتماعی نمی‌اندیشند، بلکه آن‌را در نحوهٔ حرکت کردن، نشستن، کار کردن، حضور یافتن در فضاهای مختلف و تعامل با دیگران زندگی می‌کنند. به‌همین دلیل، هبیتوس بیش از آن‌که محصول آموزش مستقیم یا پذیرش آگاهانهٔ ارزش‌ها باشد، حاصل مشارکت مداوم در شبکه‌ای از فعالیت‌های روزمره است که نظم اجتماعی را در سطحی پیشاتأملی بازتولید می‌کنند.

در اینجا خانه، مزرعه، طویله و سایر فضاهای زندگی روزمره را می‌توان نوعی «محیط یادگیری بدنمند» دانست که در آن کنشگران بدون نیاز به آموزش رسمی، قواعد اجتماعی را ازطریق عمل فرا می‌گیرند. بدن به‌تدریج می‌آموزد چگونه حرکت کند، در کجا قرار گیرد، چه کسی را ببیند و از چه فضایی پرهیز کند. به این‌ترتیب، نظم اجتماعی در قالب مجموعه‌ای از مهارت‌های عملی و عادت‌های بدنی درونی می‌شود.

بر این‌اساس، یافتهٔ تحلیلی این بخش آن است که فعالیت‌های روزمره در جامعهٔ کابیلی را باید نوعی فناوری فرهنگی برای شکل‌گیری و بازتولید هبیتوس دانست. این فعالیت‌ها ازطریق تکرار مستمر، مرزهای جنسیتی و

الگوهای منزلتی را در بدن افراد تثبیت می‌کنند و موجب می‌شوند نظم اجتماعی نَه به‌صورت مجموعه‌ای از قواعد بیرونی، بلکه به‌عنوان بخشی از گرایش‌های بدیهی، طبیعی و درونی کنشگران تجربه شود. این موارد که نمونه‌ای از بدنمندی سخت فرهنگ هستند، نشان می‌دهند که چگونه این نوع از بدنمندی یکی از مهم‌ترین سازوکارهای تبدیل ساختارهای اجتماعی به هبیتوس است.

۵-۳. بدنمندی بیرونی شناخت[۵۵]: معماری خانه و برون‌سپاری نظم فرهنگی

سومین اصل شناخت بدنمند بر این ایده استوار است که فرآیندهای شناختی صرفاً در درون ذهن افراد رخ نمی‌دهند، بلکه بخشی از آن‌ها در محیط مادی، اشیاء، فضاها و مصنوعات فرهنگی توزیع می‌شوند. کلارک و چالمرز (۱۹۹۸) این ایده را در قالب نظریهٔ «ذهن بسط‌یافته» مطرح کردند و نشان‌دادند که انسان‌ها بخشی از حافظه، طبقه‌بندی و سازمان‌دهی شناختی خود را به محیط بیرونی واگذار می‌کنند. از این‌منظر، محیط صرفاً بستری برای وقوع کنش نیست، بلکه خود بخشی از دستگاه شناختی انسان محسوب می‌شود. در چارچوب نظری پژوهش حاضر، این اصل حلقهٔ واسط میان ساختارهای اجتماعی، محیط فرهنگی-مادی و شکل‌گیری هبیتوس را روشن می‌کند و نشان می‌دهد که نظم اجتماعی چگونه در اشیاء، معماری و سازمان فضایی رسوب می‌کند.

مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» نمونه‌ای کم‌نظیر از این فرآیند را به‌نمایش می‌گذارد. بوردیو در توصیف خانهٔ کابیلی صرفاً به ویژگی‌های کالبدی یا معماری آن نمی‌پردازد، بلکه نشان می‌دهد که چگونه معماری خانه حامل و سازمان‌دهندهٔ نظم اجتماعی است. در اینجا خانه نَه یک فضای خنثی، بلکه ساختاری است که ارزش‌ها، طبقه‌بندی‌ها و مرزهای فرهنگی را در خود ذخیره کرده و به نسل‌های بعد منتقل می‌کند (همان: ۱۳۴).

تقسیم‌بندی فضا به بخش‌های بالا و پایین، روشن و تاریک، زنانه و مردانه، پاک و ناپاک، تنها نوعی سازمان فضایی نیست، بلکه نوعی طبقه‌بندی شناختی است که از خلال آن جهان اجتماعی معنا می‌یابد. اعضائ جامعهٔ کابیلی‌ها بدون آن‌که به آموزش رسمی نیاز داشته باشند، ازطریق حضور روزمره در این فضاها، نظم ارزشی جامعه را می‌آموزند. به‌همین دلیل، معماری خانه را می‌توان نوعی حافظهٔ فرهنگی عینی‌شده دانست که بخشی از بار شناختی جامعه را بر دوش می‌کشد.

این مسئله در نظام نام‌گذاری بخش‌های مختلف خانه آشکارتر می‌شود. بوردیو به نام‌هایی چون: «دیوار تاریکی»، «دیوار خواب»، «دیوار دوشیزه»، «دیوار گور» و در مقابل «دیوار روشنایی» اشاره می‌کند (همان: ۱۵۴). این نام‌ها صرفاً توصیف‌کننده فضا نیستند، بلکه همانند برچسب‌های شناختی عمل می‌کنند که به فضا معنا می‌بخشند و تجربهٔ افراد را هدایت می‌کنند. کودک کابیلی پیش از آن‌که نظم اجتماعی را به‌صورت نظری بیاموزد، در محیطی زندگی می‌کند که این نام‌ها و معانی در آن حضور دارند و از خلال همین تجربهٔ روزمره، شبکه‌ای از طبقه‌بندی‌های فرهنگی را درونی می‌سازد.

از منظر جامعه‌شناسی شناختی، این وضعیت نمونه‌ای از آن چیزی است که «هاچینز» (۱۹۹۵) «شناخت توزیع‌شده» می‌نامد. در اینجا دانش و نظم فرهنگی صرفاً در ذهن افراد ذخیره نشده است، بلکه میان افراد، اشیاء، فضاها و نمادها توزیع شده است. به بیان دیگر، بخشی از آن‌چه افراد دربارهٔ جهان اجتماعی «می‌دانند»، در معماری خانه، در چیدمان فضاها و در سازمان نمادین محیط ذخیره شده است. خانه در این‌معنا نوعی فناوری فرهنگی است که بخشی از فرآیند یادگیری و بازتولید نظم اجتماعی را برعهده می‌گیرد.

نمادپردازی‌های موجود در معماری خانه نیز همین منطق را تقویت می‌کنند. بوردیو نشان می‌دهد که «ستون اصلی» خانه با زن و «تیرک اصلی» با مرد همسان انگاشته می‌شود و پیوند آن دو به مثابه نمادی از پیوند جنسی و بازتولید حیات اجتماعی فهم می‌شود (همان: ۱۳۹). همچنین مارهای کنده‌کاری شده روی ستون خانه‌ها، اجاق، انبار غلات و سایر عناصر خانه هر یک حامل معانی خاصی هستند که در آئین‌ها، روایت‌ها و کنش‌های روزمره بازتولید می‌شوند. این عناصر نه‌تنها اشیائی مادی، بلکه اجزای یک نظام شناختی گسترده‌تر هستند که در آن‌معنا، حافظه و ارزش‌های فرهنگی ذخیره و منتقل می‌شوند.

در این سطح، خانه را می‌توان نمونه‌ای روشن از «برون‌سپاری شناخت»[۵۶] دانست. افراد جامعهٔ کابیلی‌ها بخشی از شناخت اجتماعی خود را در محیط مادی ذخیره کرده‌اند و به‌همین دلیل، یادگیری نظم اجتماعی تنها ازطریق تعامل با دیگران صورت نمی‌گیرد، بلکه از خلال تعامل مستمر با معماری، اشیاء و سازمان فضایی خانه نیز تحقق می‌یابد. خانه به تعبیر بوردیو به‌نوعی «حافظهٔ زنده»[۵۷] تبدیل می‌شود که ساختارهای فرهنگی را ذخیره، بازفراخوانی و بازتولید می‌کند (همان).

از سوی دیگر، این فرآیند صرفاً در سطح معنا باقی‌نمی‌ماند. معماری خانه، افراد را وادار می‌کند که به شیوه‌ای خاص حرکت کنند، در مکان‌هایی مشخص بنشینند، از برخی فضاها دوری کنند و در موقعیت‌های معینی قرار گیرند؛ بنابراین، محیط مادی نه‌تنها حامل معناست، بلکه به‌صورت فعال در شکل‌دهی تجربهٔ بدنی افراد نیز مشارکت می‌کند. درنتیجه، خانهٔ کابیلی نقطهٔ تلاقی بدنمندی سخت و بدنمندی نرم است؛ جایی‌که معنا در فضا رسوب می‌کند و فضا نیز به نوبهٔ خود رفتار و ادراک افراد را هدایت می‌کند.

بر این‌اساس، یافتهٔ تحلیلی این بخش آن است که معماری خانهٔ کابیلی صرفاً بازتاب نظم اجتماعی نیست، بلکه یکی از سازوکارهای اصلی تولید و بازتولید آن به‌شمار می‌آید. خانه به‌عنوان بخشی از اکوسیستم شناختی جامعه، ارزش‌ها و طبقه‌بندی‌های فرهنگی را در محیط مادی ذخیره می‌کند و ازطریق تعامل روزمرهٔ افراد با این محیط، آن‌ها را به بخشی از هبیتوس تبدیل می‌سازد. از این‌منظر، خانهٔ کابیلی را می‌توان نوعی فناوری شناختی-فرهنگی دانست که پیوند میان ساختار اجتماعی، محیط مادی و سازمان شناختی کنشگران را برقرار می‌کند.

۵-۴. بدنمندی ناخودآگاه شناختی-جمعی: زبان، آئین و خودکارشدگی نظم فرهنگی

چهارمین اصل شناخت بدنمند بر این نکته تأکید دارد که بخش مهمی از شناخت و کنش انسانی در سطحی پیشاتأملی و ناخودآگاه عمل می‌کند. افراد در بسیاری از موقعیت‌های روزمره بدون محاسبهٔ آگاهانه، بدون رجوع به قواعد صریح و حتی بدون توانایی توضیح دقیق چرایی رفتار خود، مطابق الگوهایی عمل می‌کنند که در طول زمان در بدن و ذهن آن‌ها رسوب کرده است. این همان‌چیزی است که بوردیو از آن با عنوان «حس عملی» یاد می‌کند؛ نوعی دانستن عملی که بیش از آن‌که در قالب گزاره‌های صریح وجود داشته باشد، در شیوهٔ حضور افراد در جهان متجلی می‌شود (بوردیو، ۱۹۹۰). در چارچوب تحلیلی پژوهش حاضر، این سطح را می‌توان نقطهٔ تلاقی بدنمندی سخت و بدنمندی نرم دانست؛ جایی‌که تجربه‌های بدنی، نظام‌های معنایی و الگوهای فرهنگی در قالب گرایش‌های پایدار و خودکار به هبیتوس تبدیل می‌شوند.

جامعه‌شناسی شناختی نیز در سال‌های اخیر بر همین جنبه از کنش اجتماعی تأکید کرده است. پژوهشگرانی همچون «وایزی» (۲۰۰۹) و «لیزاردو» (۲۰۱۷) نشان‌داده‌اند که بخش مهمی از داوری‌ها، ترجیحات و کنش‌های اجتماعی برمبنای طرحواره‌هایی انجام می‌شود که پیش از ورود به سطح آگاهی عمل می‌کنند. از این‌منظر، هبیتوس را می‌توان مجموعه‌ای از گرایش‌های پیشاتأملی دانست که در بطن تجربه‌زیسته شکل‌گرفته‌اند و بدون نیاز به تصمیم‌گیری آگاهانه، رفتار افراد را هدایت می‌کنند.

مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها» نمونه‌ای غنی از این فرآیند را در اختیار ما قرار می‌دهد. یکی از نمونه‌های برجسته، تحلیل بوردیو از واژهٔ "qabel" است. این واژه به‌طور هم‌زمان به‌معنای «احترام گذاشتن»، «روبه‌رو شدن با دیگری» و «رو به شرق قرار گرفتن» به کار می‌رود (همان: ۱۳۶). اهمیت این هم‌نشینی معنایی در آن است که نشان می‌دهد جهت‌گیری فضایی، موقعیت بدنی و ارزش اخلاقی در ذهنیت کابیلی از یکدیگر تفکیک نشده‌اند. شرق صرفاً یک جهت جغرافیایی نیست، بلکه با احترام، آینده، شرافت و نظم اجتماعی پیوند خورده است. درنتیجه، زبان، بدن و ارزش‌های فرهنگی در قالب یک شبکهٔ شناختی واحد عمل می‌کنند.

همین منطق را می‌توان در نظام نام‌گذاری فضاهای خانه مشاهده کرد. هنگامی‌که مهمانی از نشاندن خود در کنار «دیوار تاریکی» شکایت می‌کند و آن‌را با قرار گرفتن در گور مقایسه می‌کند (همان: ۱۳۶). با شبکه‌ای از معانی

مواجه هستیم که برای اعضائ جامعه نیازی به توضیح ندارد. پیوند میان تاریکی، بیماری، مرگ، انزوا و بی‌اعتباری در طول زمان در حافظهٔ فرهنگی جامعه رسوب کرده و به بخشی از تجربهٔ بدیهی جهان تبدیل شده است. افراد این معانی را یاد نمی‌گیرند، بلکه در آن‌ها زندگی می‌کنند.

بوردیو نمونه‌های متعددی از این درهم‌تنیدگی زبان، فضا و شناخت ارائه می‌کند. دو معنایی بودن برخی واژه‌ها، پیوند میان مفاهیم مربوط به مرگ و بخش‌های خاصی از خانه، ارتباط میان شرق و آینده، یا نسبت میان ورودی خانه و مناسک مربوط به مردگان (همان: ۱۳۷-۱۵۰)، همگی نشان می‌دهند که طبقه‌بندی‌های فرهنگی صرفاً در سطح زبان باقی نمی‌مانند، بلکه به بخشی از شیوهٔ تجربهٔ جهان تبدیل می‌شوند. در اینجا زبان نَه ابزاری برای توصیف جهان، بلکه بخشی از سازوکار تولید و سازمان‌دهی آن است.

این فرآیند در سطح آئین‌ها آشکارتر می‌شود. جهت شخم‌زدن زمین، نحوهٔ ورود به خانه، جهت حرکت در مناسک مختلف، رو به شرق قرار دادن قربانی، جهت‌گیری بدن هنگام انجام فعالیت‌های کشاورزی و دامداری، همگی نمونه‌هایی از قواعدی هستند که بدون نیاز به آموزش رسمی یا استدلال نظری اجرا می‌شوند (همان: ۱۴۹-۱۵۰). افراد اغلب این اعمال را انجام می‌دهند، زیرا «همیشه چنین بوده است»؛ اما همین تکرار مستمر موجب می‌شود ارزش‌ها و طبقه‌بندی‌های فرهنگی به بخشی از سازمان شناختی آن‌ها تبدیل شود.

از منظر شناخت بدنمند، اهمیت این آئین‌ها در آن است که بدن را در موقعیت‌های تکرارشونده قرار می‌دهند و از خلال همین تکرار، شبکه‌ای از گرایش‌های شناختی و عاطفی را تثبیت می‌کنند. به بیان دیگر، نظم اجتماعی پیش از آن‌که به‌صورت مجموعه‌ای از قواعد آموخته شود، در قالب تجربه‌های زیسته، جهت‌گیری‌های بدنی و عادت‌های روزمرهٔ درونی می‌شود. افراد جهان را مطابق الگوهایی تجربه می‌کنند که پیشاپیش در بدن و ذهن آن‌ها رسوب کرده است.

در این سطح، زبان و آئین‌ها را می‌توان نوعی زیرساخت شناختی دانست که میان بدنمندی سخت و بدنمندی نرم پیوند برقرار می‌کند. زبان، استعاره‌ها و طبقه‌بندی‌های نمادین، چارچوب‌های معنایی لازم برای فهم جهان را فراهم می‌کنند و آئین‌ها، تکنیک‌های بدن و جهت‌گیری‌های فضایی همان معانی را در سطح عمل تثبیت می‌سازند. حاصل این فرآیند، شکل‌گیری مجموعه‌ای از گرایش‌های پایدار است که افراد را بدون نیاز به نظارت یا اجبار بیرونی، در مسیر بازتولید نظم اجتماعی هدایت می‌کند.

بر این‌اساس، یافتهٔ تحلیلی این بخش آن است که بازتولید نظم اجتماعی در جامعهٔ کابیلی‌ها بیش از آن‌که بر آموزش مستقیم یا اجبار بیرونی متکی باشد، بر خودکارشدگی قواعد فرهنگی استوار است. زبان، آئین‌ها و جهت‌گیری‌های فضایی به‌تدریج به بخشی از سازمان شناختی افراد تبدیل می‌شوند و از همین طریق هبیتوس را در سطحی پیشاتأملی و پایدار بازتولید می‌کنند. از این‌منظر، هبیتوس جنسیتی کابیلی‌ها حاصل درهم‌تنیدگی بدنمندی سخت و بدنمندی نرم است؛ فرآیندی که در آن بدن، زبان و محیط مادی به‌صورت هم‌زمان در تولید و تثبیت نظم اجتماعی مشارکت دارند.

در ادامه، جدول ۲، جمع‌بندی یافته‌های پژوهش را دربارهٔ سازوکارهای شکل‌گیری هبیتوس در جامعهٔ کابیلی نشان می‌دهد.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، هبیتوس در این جامعه حاصل تأثیر یک عامل منفرد نیست، بلکه درنتیجهٔ تعامل مجموعه‌ای از عناصر مادی، بدنی و نمادین شکل می‌گیرد. معماری خانه و سازمان فضایی آن ازطریق ایجاد مرزهای نمادین میان درون و بیرون، زنانه و مردانه و روشنایی و تاریکی، چارچوب‌های اولیهٔ ادراک جهان اجتماعی را فراهم می‌کنند. فعالیت‌های روزمره، تقسیم کار جنسیتی و جهت‌گیری‌های فضایی نیز ازطریق تکرار مستمر در زندگی روزمره، این الگوها را در سطحی عملی و پیشاتأملی در بدن افراد رسوب می‌دهند.

جدول ۲: جمع‌بندی یافته‌های پژوهش درباره سازوکارهای شکل‌گیری هبیتوس در خانهٔ کابیلی‌ها (نگارنده، ۱۴۰۴).
Table 2: Summary of Findings on the Mechanisms of Habitus Formation in the Kabyle House (Author, 2025).

بُعد تحلیلی	مصادیق در خانهٔ کابیلی	نوع بدنمندی	کارکرد در شکل‌گیری هبیتوس
معماری و سازمان فضایی	تقسیم فضا به درون/بیرون، روشنایی/تاریکی، زنانه/مردانه	نرم و سخت	تثبیت مرزهای نمادین و شناختی
فعالیت‌های روزمره	تقسیم کار جنسیتی، الگوهای حضور در فضا، شیوهٔ حرکت	سخت	درونی‌سازی عملی نظم اجتماعی
اشیاء و مصنوعات فرهنگی	ستون خانه، اجاق، انبار غلات، چیدمان فضا	سخت و نرم	برون‌سپاری و ذخیره نظم فرهنگی در محیط
زبان و استعاره‌ها	نام‌گذاری فضاها، ضرب‌المثل‌ها، تقابل‌های نمادین	نرم	تثبیت معنایی و شناختی نظم اجتماعی
آئین‌ها و جهت‌گیری‌های بدنی	مناسک کشاورزی، ورود و خروج به منزل، جهت‌یابی فضایی	سخت	خودکارشدگی و بازتولید هبیتوس
برآیند نهایی	تعامل بدن، محیط و معنا	سخت + نرم	شکل‌گیری اکوسیستم شناختی هبیتوس

در کنار این فرآیندها، اشیاء و مصنوعات فرهنگی، زبان، استعاره‌ها، نام‌گذاری‌ها و آئین‌ها به مثابه حاملان معنا عمل کرده و به تثبیت و بازتولید نظم فرهنگی کمک می‌کنند. برآیند این تعامل چندسطحی، شکل‌گیری هبیتوس به‌عنوان نوعی اکوسیستم شناختی است که در آن بدن، محیط مادی و نظام‌های معنایی به‌صورت هم‌زمان در سازمان‌دهی ادراک، احساس و کنش اجتماعی مشارکت دارند. از این‌منظر، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بازتولید نظم اجتماعی در جامعهٔ کابیلی نَه صرفاً ازطریق انتقال باورها و ارزش‌ها، بلکه ازطریق درهم‌تنیدگی بدنمندی سخت و بدنمندی نرم و استقرار آن‌ها در یک محیط فرهنگی-مادی مشترک امکان‌پذیر می‌شود.

۵-۵. مدل شکل‌گیری اکوسیستم شناختی هبیتوس در خانهٔ کابیلی‌ها

تحلیل مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» نشان‌داد که فرآیند شکل‌گیری هبیتوس را نمی‌توان صرفاً به درونی‌سازی[۵۸] هنجارها، انتقال ارزش‌های فرهنگی یا جامعه‌پذیری تقلیل داد. اگرچه بوردیو هبیتوس را «تاریخ بدنمند شده»[۵۹] می‌داند (بوردیو، ۱۹۹۰)، اما تحلیل حاضر نشان می‌دهد که این تاریخ نَه فقط در بدن، بلکه در شبکه‌ای از روابط میان بدن، محیط مادی و نظام‌های معنایی رسوب می‌کند. از این‌منظر، هبیتوس محصول کنش متقابل مجموعه‌ای از سازوکارهای شناختی، بدنی و فرهنگی است که در قالب یک اکوسیستم شناختی عمل می‌کنند.

بازخوانی شناختی مقالهٔ بوردیو نشان‌داد که محیط فرهنگی-مادی در جامعهٔ کابیلی صرفاً بستری برای وقوع کنش اجتماعی نیست، بلکه خود بخشی از فرآیند شناخت اجتماعی را برعهده دارد. خانه، اشیاء، تقسیم‌بندی‌های فضایی و فناوری‌های فرهنگی، بخشی از حافظه و نظم فرهنگی جامعه را در خود ذخیره می‌کنند و از این‌طریق در سازمان‌دهی ادراک و کنش افراد مشارکت دارند. درنتیجه، بخشی از آن‌چه افراد دربارهٔ جهان اجتماعی «می‌دانند» نَه در ذهن آن‌ها، بلکه در محیط فرهنگی پیرامونشان توزیع شده است. این یافته با دیدگاه‌های شناخت توزیع‌شده (هاچینز، ۱۹۹۵)و ذهن بسط‌یافته (کلارک و هاچینز، ۱۹۹۸) همخوانی دارد و امکان بازخوانی هبیتوس را در قالب یک اکوسیستم شناختی فراهم می‌کند.

در این چارچوب، بدنمندی سخت و بدنمندی نرم را می‌توان دو سازوکار مکمل در فرآیند شکل‌گیری هبیتوس دانست. بدنمندی سخت ازطریق ژست‌ها، تکنیک‌های بدن، جهت‌گیری‌های فضایی، اعمال آئینی و الگوهای تکرارشوندهٔ کنش عمل می‌کند و ارزش‌ها و طبقه‌بندی‌های فرهنگی را در قالب تجربه‌های عملی و پیشاتأملی در

بدن افراد رسوب می‌دهد. در مقابل، بدنمندی نرم ازطریق زبان، استعاره‌ها، روایت‌ها، نام‌گذاری‌ها و نظام‌های نمادین عمل می‌کند و همان ارزش‌ها و طبقه‌بندی‌ها را در سطح معنایی و شناختی بازنمایی و تثبیت می‌سازد. آن‌چه در تحلیل خانهٔ کابیلی آشکار شد، این است که این دو سطح نَه به‌صورت مستقل، بلکه در تعامل مستمر با یکدیگر عمل می‌کنند و دقیقاً از خلال همین تعامل است که هبیتوس شکل می‌گیرد.

برمبنای یافته‌های چهار بخش پیشین، اکنون می‌توان سازوکار شکل‌گیری هبیتوس در جامعهٔ کابیلی‌ها را در قالب یک مدل مفهومی یکپارچه بازسازی کرد. شکل زیر جمع‌بندی تحلیلی پژوهش و رابطهٔ میان محیط فرهنگی، بدنمندی سخت، بدنمندی نرم و هبیتوس را نشان می‌دهد.

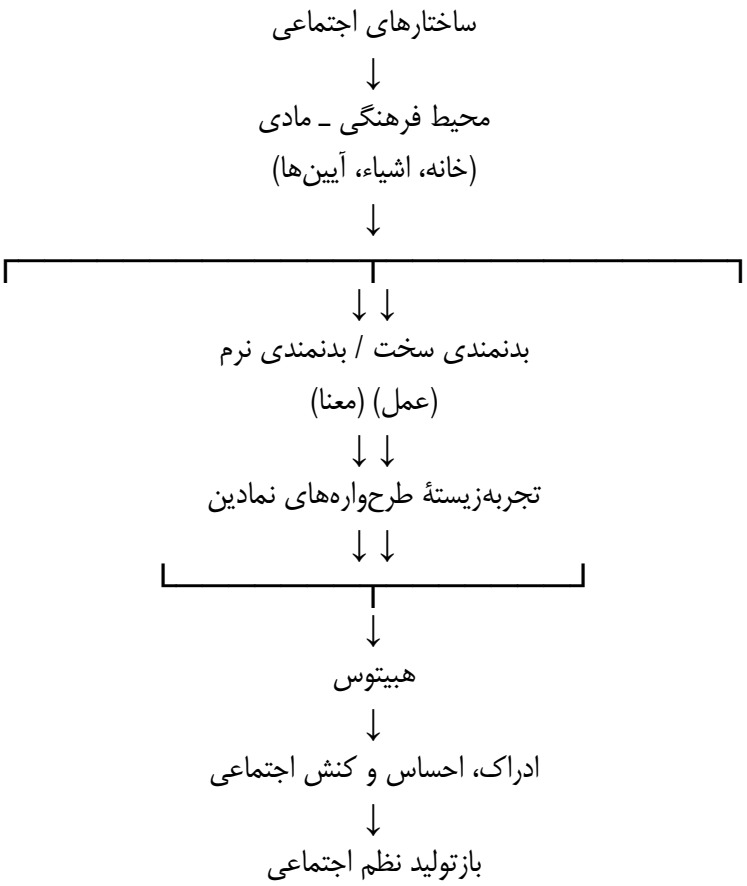

شکل ۲: مدل نهایی شکل‌گیری اکوسیستم شناختی هبیتوس (نگارنده، ۱۴۰۴).
Fig. 2: Final Model of Habitus Formation as a Cognitive Ecosystem (Author, 2025).

شکل ۲، مدل نهایی شکل‌گیری هبیتوس به مثابه یک اکوسیستم شناختی را نشان می‌دهد. براساس این مدل، نقطهٔ آغاز فرآیند، ساختارهای اجتماعی هستند که ازطریق محیط فرهنگی-مادی، شامل معماری خانه، اشیاء، آئین‌ها و سازمان فضایی، در زندگی روزمرهٔ کنشگران حضور می‌یابند. این محیط از دو مسیر مکمل بر افراد اثر می‌گذارد؛ نخست، ازطریق بدنمندی سخت که در قالب تجربه‌های زیسته، ژست‌ها، تکنیک‌های بدن، فعالیت‌های روزمره و جهت‌گیری‌های فضایی عمل می‌کند؛ و دوم، ازطریق بدنمندی نرم که در قالب زبان، استعاره‌ها، نام‌گذاری‌ها، روایت‌ها و طرحواره‌های نمادین به سازمان‌دهی معنا می‌پردازد. تعامل مستمر این دو مسیر موجب شکل‌گیری هبیتوس به‌عنوان مجموعه‌ای از گرایش‌های پایدار شناختی، عاطفی و عملی می‌شود. هبیتوس نیز به نوبهٔ خود ادراک، احساس و کنش اجتماعی افراد را هدایت کرده و از این‌طریق به بازتولید نظم اجتماعی می‌انجامد. بر

این‌اساس، مدل پیشنهادی پژوهش نشان می‌دهد که هبیتوس نَه صرفاً محصول درونی‌سازی ساختارهای اجتماعی، بلکه حاصل تعامل پویای بدن، محیط مادی و نظام‌های معنایی در یک اکوسیستم شناختی است؛ اکوسیستمی که در آن، معنا، تجربه و کنش به‌صورت هم‌زمان در شکل‌دهی و بازتولید زندگی اجتماعی مشارکت دارند.

نکتهٔ مهم آن است که این فرآیند ماهیتی چرخه‌ای دارد. هبیتوس پس از شکل‌گیری، ازطریق کنش‌های روزمرهٔ افراد دوباره به بازتولید نظم اجتماعی می‌انجامد و درنتیجه، همان ساختارهایی را که در شکل‌گیری آن نقش داشته‌اند، بازتولید می‌کند. به این‌ترتیب، میان ساختار اجتماعی، محیط فرهنگی، بدن، شناخت و کنش رابطه‌ای خطی وجود ندارد، بلکه با چرخه‌ای خودتقویت‌کننده مواجه هستیم که از خلال آن نظم اجتماعی در طول زمان استمرار می‌یابد.

براساس تحلیل مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه»، خانه را می‌توان مهم‌ترین عنصر این اکوسیستم شناختی دانست؛ زیرا معماری، اشیاء، آئین‌ها، زبان، جهت‌گیری‌های فضایی و روابط جنسیتی همگی در آن به یکدیگر پیوند می‌خورند. درنتیجه، خانه صرفاً یک فضای سکونتی نیست، بلکه نوعی فناوری شناختی-فرهنگی است که در آن نظم اجتماعی به‌طور هم‌زمان در بدن، زبان و محیط مادی تثبیت می‌شود. از این‌منظر، نوآوری نظری پژوهش حاضر در آن است که مفهوم هبیتوس را نَه صرفاً به‌عنوان محصول جامعه‌پذیری یا درونی‌سازی ساختارها، بلکه به مثابه یک اکوسیستم شناختی بازخوانی می‌کند؛ اکوسیستمی که در آن بدن، ذهن، محیط و فرهنگ در تعامل مستمر با یکدیگر قرار دارند و از خلال این تعامل، نظم اجتماعی تولید و بازتولید می‌شود.

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بازخوانی مفهوم هبیتوس در اندیشهٔ پی‌یر بوردیو از منظر دستاوردهای جدید جامعه‌شناسی شناختی و رویکرد شناخت بدنمند انجام شد. مسئله اصلی پژوهش، آن بود که هبیتوس چگونه در پیوند میان بدن، ذهن و محیط شکل می‌گیرد و مفاهیم «بدنمندی سخت فرهنگ» و «بدنمندی نرم فرهنگ» تا چه اندازه می‌توانند به تبیین این فرآیند کمک کنند. برای پاسخ به این پرسش، مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین متون مردم‌نگارانه بوردیو مورد بازخوانی تحلیلی قرار گرفت؛ متنی که در آن رابطهٔ میان معماری، فضا، بدن، زبان و نظم اجتماعی به‌صورتی کم‌نظیر توصیف شده است.

یافته‌های پژوهش نشان‌داد که خوانش شناختی مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها» امکان بازسازی یکی از ابهام‌های مهم نظریهٔ هبیتوس را فراهم می‌کند؛ یعنی چگونگی تبدیل ساختارهای اجتماعی به گرایش‌های پایدار شناختی، عاطفی و عملی. تحلیل انجام‌شده نشان‌داد که هبیتوس را نمی‌توان صرفاً محصول جامعه‌پذیری، انتقال ارزش‌ها یا درونی‌سازی هنجارهای اجتماعی دانست، بلکه باید آن‌را حاصل تعامل مستمر میان بدن، محیط مادی و نظام‌های معنایی تلقی کرد. از این‌منظر، هبیتوس نَه فقط «تاریخ بدنمند شده»، بلکه محصول فرآیندی پویا و چندلایه است که در آن تجربه‌های بدنی، سازمان فضایی، اشیاء، آئین‌ها، زبان و طبقه‌بندی‌های نمادین به‌صورت هم‌زمان عمل می‌کنند.

دومین دستاورد پژوهش، ارائه تمایز تحلیلی میان بدنمندی سخت و بدنمندی نرم فرهنگ بود. تحلیل خانهٔ کابیلی‌ها نشان‌داد که بخشی از نظم اجتماعی ازطریق تکنیک‌های بدن، ژست‌ها، جهت‌گیری‌های فضایی، آئین‌ها و تعامل با محیط مادی در بدن افراد رسوب می‌کند و بخشی دیگر ازطریق زبان، استعاره‌ها، روایت‌ها، نام‌گذاری‌ها و نظام‌های نمادین بازتولید می‌شود. اهمیت این یافته در آن است که نشان می‌دهد شکل‌گیری هبیتوس را نمی‌توان صرفاً در سطح ذهن یا صرفاً در سطح بدن توضیح داد؛ بلکه باید آن‌را حاصل تعامل مستمر این دو سطح دانست.

سومین دستاورد پژوهش، برجسته کردن نقش محیط فرهنگی-مادی در فرآیند شکل‌گیری هبیتوس است. تحلیل مقالهٔ بوردیو نشان‌داد که خانهٔ کابیلی صرفاً بازتاب نظم اجتماعی نیست، بلکه خود بخشی از سازوکار تولید و بازتولید آن به‌شمار می‌آید. معماری خانه، تقسیم‌بندی فضا، اشیاء، جهت‌گیری‌های فضایی و فناوری‌های فرهنگی،

بخشی از بار شناختی جامعه را برعهده می‌گیرند و در سازمان‌دهی ادراک و کنش افراد مشارکت می‌کنند. از این‌منظر، خانهٔ کابیلی‌ها را می‌توان نوعی فناوری شناختی-فرهنگی و نمونه‌ای از یک اکوسیستم شناختی دانست که در آن بدن، محیط و معنا به‌صورت هم‌زمان در تولید هبیتوس نقش دارند.

بر این‌اساس، می‌توان گفت پژوهش حاضر تا حد زیادی به اهداف اولیه خود دست یافته است. بازخوانی مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها» از منظر شناخت بدنمند نشان‌داد که دستاوردهای جدید علوم‌شناختی و جامعه‌شناسی شناختی می‌توانند ظرفیت‌های تبیینی تازه‌ای برای فهم و بازاندیشی مفاهیم کلاسیک جامعه‌شناسی فراهم آورند. این بازخوانی همچنین نشان‌داد که بسیاری از ایده‌های نهفته در آثار بوردیو را می‌توان با استفاده از مفاهیمی چون شناخت بدنمند، شناخت توزیع‌شده، ذهن بسط‌یافته و اکوسیستم شناختی با دقت بیشتری صورت‌بندی و تبیین کرد.

به بیان خلاصه، نتایج این پژوهش نشان‌داد که مفهوم هبیتوس را می‌توان در قالب یک اکوسیستم شناختی متشکل از بدن، محیط مادی و نظام‌های معنایی بازخوانی کرد. تحلیل مقالهٔ «خانهٔ کابیلی‌ها یا جهان وارونه» نشان‌داد که شکل‌گیری و بازتولید هبیتوس صرفاً حاصل درونی‌سازی انتزاعی ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی نیست، بلکه در فرآیندی مستمر و چندلایه از تعامل میان محیط فرهنگی-مادی، تجربه‌های بدنمند و نظام‌های نمادین رخ می‌دهد. در این فرآیند، بدنمندی سخت ازطریق معماری، آئین‌ها، جهت‌گیری‌های فضایی، تکنیک‌های بدن و فعالیت‌های روزمره عمل می‌کند و بدنمندی نرم ازطریق زبان، استعاره‌ها، نام‌گذاری‌ها و نظام‌های معنایی به تثبیت و بازتولید نظم اجتماعی یاری می‌رساند.

نوآوری اصلی این پژوهش در آن است که مفهوم هبیتوس را به مثابه نوعی «اکوسیستم شناختی» صورت‌بندی می‌کند؛ اکوسیستمی که در آن ساختارهای اجتماعی ازطریق محیط فرهنگی-مادی، بدن و نظام‌های معنایی به گرایش‌های پایدار شناختی، عاطفی و عملی تبدیل می‌شوند. این بازخوانی نشان می‌دهد که هبیتوس نَه صرفاً محصول درونی‌سازی ساختارهای اجتماعی، بلکه حاصل تعامل مستمر میان بدن، محیط و معنا است. چنین صورت‌بندی‌ای می‌تواند زمینه‌ای برای گفت‌وگوی بیشتر میان جامعه‌شناسی بوردیویی، جامعه‌شناسی شناختی و علوم‌شناختی فراهم آورد و افق‌های تازه‌ای برای مطالعهٔ رابطهٔ فرهنگ، شناخت و کنش اجتماعی بگشاید.

از منظر کاربردی نیز یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فرآیند انتقال فرهنگ و بازتولید نظم اجتماعی صرفاً ازطریق آموزش رسمی یا انتقال باورها صورت نمی‌گیرد، بلکه محیط‌های مادی، معماری، آئین‌ها، فناوری‌های فرهنگی و الگوهای کنش روزمره نیز در این فرآیند نقشی تعیین‌کننده دارند؛ از این‌رو، توجه به ابعاد بدنمند فرهنگ می‌تواند در حوزه‌هایی نظیر: برنامه‌ریزی آموزشی، طراحی فضاهای فرهنگی، سیاست‌گذاری اجتماعی، مطالعات میراث‌فرهنگی، تحلیل فرآیندهای جامعه‌پذیری و حتی طراحی محیط‌های یادگیری و تربیتی مورداستفاده قرار گیرد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که مداخله در محیط‌های فرهنگی و مادی، به‌همان اندازه مداخله در نظام‌های آموزشی و گفتمانی، می‌تواند در شکل‌دهی گرایش‌ها، ارزش‌ها و شیوه‌های کنش اجتماعی مؤثر باشد.

درنهایت، یافته‌های این پژوهش می‌تواند مبنایی برای مطالعات آتی در حوزهٔ جامعه‌شناسی شناختی فرهنگ باشد. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با بهره‌گیری از داده‌های میدانی، مطالعات مردم‌نگارانه و پژوهش‌های تطبیقی، سازوکارهای بدنمندی سخت و نرم را در سایر زمینه‌های فرهنگی، ازجمله خانوادهٔ ایرانی، آئین‌های دینی، فضاهای آموزشی، معماری بومی، سبک‌های زندگی معاصر، محیط‌های دانشگاهی و فضاهای شهری بررسی کنند. همچنین مقایسهٔ میان جوامع مختلف می‌تواند به ارزیابی میزان تعمیم‌پذیری مدل پیشنهادی این پژوهش کمک کند. افزون‌بر این، مطالعهٔ تجربی رابطهٔ میان هبیتوس، شناخت بدنمند و فناوری‌های فرهنگی می‌تواند به توسعهٔ بیشتر گفت‌وگو میان جامعه‌شناسی و علوم‌شناختی یاری رساند و ظرفیت‌های تحلیلی مفهوم هبیتوس را در تبیین پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی معاصر گسترش دهد.

سپاسگزاری

در پایان نویسندگان برخود لازم می‌داند که از داوران ناشناس نشریه با نظرات ارزشمند خود به غنای متن مقاله افزودند، قدردانی نماید.

تضاد منافع

نویسنده ضمن رعایت اخلاق نشر در ارجاع‌دهی و دقیق بودن آن در متن و انتهای مقاله، نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارد.

پی‌نوشت

1. The Kabyle House or the World Reversed
2. Bourdieu
3. Habitus
4. Algeria
5. Ignatow
6. Embodied Cognition
7. Gallagher
8. Lakoff
9. Johnson
10. Structure/Agency
11. Subjectivism/Objectivism
12. Outline of a Theory of Practice
13. The Logic of Practice
14. Coser
15. Embodied History
16. Clark
17. Chalmers
18. Hutchins
19. Hard Embodiment of Culture
20. Soft Embodiment of Culture
21. Cohen
22. Leung
23. Conceptual Reinterpretation
24. Phenomenology
25. Merleau-Ponty
26. Techniques of the Body
27. Marcel Mauss
28. Wacquant
29. Béarn
30. Structured Structures
31. Lizardo
32. Structuring Structures
33. Vaisey
34. Lizardo
35. Cognitive Ecosystem
36. Cultural Technologies
37. Strauss
38. Quinn
39. Niedenthal
40. Distributed Cognition
41. Extended Mind
42. Social Cognition
43. Cognitive Operations
44. Piaget
45. Vaisey
46. Dual-Process Model of Action
47. Pre-reflective Dispositions
48. Carnal Sociology
49. Crossley

50. Atkinson
51. Cultural Embodiment
52. Toren
53. Enfield
54. Embodied Cultural Meaning
55. Externalized Embodied Cognition
56. Cognitive Offloading
57. Lived Memory
58. internalization
59. Embodied History

کتابنامه

- اردبیلی، لیلا، (۱۴۰۳ الف). «نگاهی به شناخت بدنمند به منزلهٔ نقطهٔ اتصال میان علوم‌شناختی و علوم اجتماعی». جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۱۵(۴): ۲۷-۱. https://doi.org/10.30465/scs.2024.50657.2949
- اردبیلی، لیلا، (۱۴۰۳ ب). «مفهوم 'هبیتوس' از منظر شناخت بدنمند: نگاهی به «تکنیک‌های بدن» مارسل موس». علوم اجتماعی، ۳۱(۱۰۴): ۲۱۹-۱۹۱. https://doi.org/10.22054/qjss.2024.81474.2824
- انوری، سید علیرضا؛ مظلوم‌خراسانی، محمد؛ و نوغانی‌دخت‌بهمنی، محسن، (۱۳۹۸). «تحلیل رابطهٔ عاملیت کنشگر - ساختار با عادت‌واره بوردیو در فرهنگ کسب‌وکار دانش‌بنیان». مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۲۰(۴۵): ۱۵۳-۱۷۸. https://doi.org/10.22083/jccs.2019.116327.2350
- زنجانی‌زاده، هما، (۱۳۸۳). «مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی پیربوردیو». علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱(۲): ۲۳-۳۹. https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.2983
- کوزر، لوئیس آلفرد، (۱۳۹۰). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. مترجم محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- محمدی، فردین؛ خالق‌پناه، کمال؛ نوغانی‌دخت‌بهمنی، محسن؛ و کرمانی، مهدی، (۱۳۹۸). «عادت‌واره و سرمایه: صورت‌بندی نظریه توسعه از دیدگاه بوردیو». توسعهٔ اجتماعی، ۱۳(۴): ۵۵-۹۵. https://doi.org/10.22055/qjsd.2019.25475.1625

References

- Anvari, S. A., Mazloom Khorasani, M. & Noughani Dokht-Bahmani, M., (2019). "Analyzing the relationship between agency–structure and Bourdieu's habitus in the culture of knowledge-based business". *Journal of Culture and Communication Studies,* 20(45): 153–178. https://doi.org/10.22083/jccs.2019.116327.2350 (In Persian).

- Ardebili, L., (2024a). "A look at embodied cognition as a point of connection between cognitive sciences and social sciences". *Cultural Sociology Research,* 15(4): 1–27. https://doi.org/10.30465/scs.2024.50657.2949 (In Persian).

- Ardebili, L., (2024b). "The concept of habitus from the perspective of embodied cognition: A look at Marcel Mauss's 'Techniques of the Body'". *Social Sciences Quarterly,* 31(104): 191–219. https://doi.org/10.22054/qjss.2024.81474.2824 (In Persian).

- Atkinson, W., (2016). *Beyond Bourdieu.* Cambridge: Polity.

- Bourdieu, P., (1970/1979). The Kabyle House or the World Reversed. In: *Algeria 1960*, Cambridge University Press.

- Bourdieu, P., (1977). *Outline of a Theory of Practice.* Cambridge University Press.

- Bourdieu, P., (1990). *The Logic of Practice.* Stanford University Press.

- Bourdieu, P., (2001). *Masculine domination.* Stanford, CA: Stanford University Press.

- Clark, A. & Chalmers, D., (1998). "The extended mind". *Analysis*, 58(1): 7–19. https://doi.org/10.1002/9781118430873.est0859

- Cohen, D. & Leung, A. K. Y., (2009). The hard embodiment of culture. *European Journal of Social Psychology,* 39(7): 1278–1289. https://doi.org/10.1002/ejsp.671

- Coser, L. A., (2011). *The lives and ideas of great sociologists* (M. Salasi, Trans.). Tehran: Elmi Publications. (In Persian).

- Crossley, N., (2001). *The Social Body: Habit, Identity and Desire.* Sage Publications.

- Enfield, N. J., (2005). "The body as a cognitive artifact in kinship representations: Hand gesture diagrams by speakers of Lao". *Current Anthropology,* 46(1): 51-81. https://doi.org/10.1086/425661

- Gallagher, S., (2005). *How the Body Shapes the Mind.* Oxford University Press.

- Hutchins, E., (1995). *Cognition in the Wild.* MIT Press.

- Ignatow, G., (2009). "Why the sociology of morality needs Bourdieu's habitus". *Sociological Inquiry,* 79(1): 98–114. https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2008.00273.x

- Ignatow, G., (2017). "Cognitive sociology and French psychological sociology". In: W. Brekhus & G. Ignatow (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Sociology* (pp. 137–152). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190273385.013.8

- Lakoff, G. & Johnson, M., (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought.* New York, NY: Basic Books.

- Leung, A. K. Y. & Cohen, D., (2007). "The soft embodiment of culture: Camera angles and motion through time and space". *Psychological Science,* 18(9): 824–830. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01986.x

- Lizardo, O., (2004). "The cognitive origins of Bourdieu's habitus". *Journal for the Theory of Social Behaviour,* 34(4): 375–401. https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2004.00255.x

- Lizardo, O., (2009). "Formalism, behavioral realism, and the interdisciplinary challenge in sociological theory". *Journal for the Theory of Social Behaviour,* 39(1): 39–79. https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00393.x

- Lizardo, O., (2017). "Pierre Bourdieu as cognitive sociologist". In: W. Brekhus & G. Ignatow (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Sociology* (pp. 65–80). Oxford University Press. https://doi.org/10.31235/osf.io/9fb6h

- Mauss, M., (1973). "Techniques of the body". *Economy and Society,* 2(1): 70–88. https://doi.org/10.1080/03085147300000003

- Mohammadi, F., Khaleghpanah, K., Noughani Dokht-Bahmani, M. & Kermani, M., (2019). "Habitus and capital: Formulating a theory of development from Bourdieu's perspective". *Social Development,* 13(4): 55–95. https://doi.org/10.22055/qjsd.2019.25475.1625 (In Persian).

- Niedenthal, P. M., Barsalou, L. W., Winkielman, P., Krauth-Gruber, S. & Ric, F., (2005). "Embodiment in attitudes, social perception, and emotion". *Personality and Social Psychology Review*, 9(3): 184–211. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0903_1

- Strauss, C. & Quinn, N., (1997). *A Cognitive Theory of Cultural Meaning.* Cambridge University Press.

- Toren, C., (1999). *Mind, materiality, and history: Explorations in Fijian ethnography.* New York, NY: Routledge.

- Vaisey, S., (2009). "Motivation and justification: A dual-process model of culture in action". *American Journal of Sociology,* 114(6): 1675–1715. https://doi.org/10.1086/597179

- Wacquant, L., (1995). "Pugs at work: Bodily capital and bodily labour among professional boxers". *Body & Society,* 1(1): 65–93. https://doi.org/10.1177/1357034X95001001005

- Wacquant, L. J. D., (2004). "Following Pierre Bourdieu into the field". *Ethnography,* 5(4): 387–414. https://doi.org/10.1177/1466138104052259

- Zanjani-Zadeh, H., (2004). "An introduction to Pierre Bourdieu's sociology". *Journal of Social Sciences, Ferdowsi University of Mashhad,* 1(2): 23–39. https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.2983 (In Persian).